

DOMIN SVET

LETNIK 42

V LJUBLJANI, 15. DECEMBRA 1929

ŠTEVILKA 10

RUSKA IKONA, »GRUZINSKA MATI BOŽJA«
(KONEC XV. STOL.)

PRI SVETEM SEBASTIJANU

Legenda iz Bele Krajine

MATIJA MALEŠIČ

Tisti čas sta bila tavalata po kočevskih gozdovih od jutranje zore. Prvi mlad, z rdečkasto brado, dolgimi lasmi, pa pogledom, da je rosa sahnila pod njim in je solnce temnelo pred njim. Drugi starček s plešo, razmršeno brado, sključen v starosti, s težkimi nogami.

Staremu se je kar samo nasmehnilo, ko sta stopila iz gozdov. Solnce je baš zahajalo v kočevske hribe. Pod njima v žaru zahajajočega novembrskega solnca: zidanice, bele golobice med trtji; cerkve, čuvarice venčega trtja in belih zidanic. Sveti Jakob v Rodinah, Sveti Miklavž na Stražnem vrhu, Sveti Vid. Tuševdol, Otavec. Tam v gozdu samotni Sveti Sebastijan — za njim vitek stolp, bel stolp med belimi hišami: Črnomelj. In za

Črnomljem cerkve, cerkve, bele cerkve: Tančagora, Dragatuš, Bojanci, Butoraj, Plešivica, Desinec, Griblje, Krasinec, Podzemelj. Pa njim na desni, pa njim na levi, pa še za njimi vse tja na Hrvaško: cerkve, bele cerkve v žaru zahajajočega novembrskega solnca.

V zidanicah veselje. Sam sveti Martin v nebesih mora privoščiti ljudem veselje. Saj čakajo na krst sladkega pridelka. Iz hiš se kadi dim, po ognjiščih kurijo gospodinje za večerjo.

Oj, ves dan sta hodila, hodila, hodila. Ni kar bi v oko dal, nista dala v usta. Žejo sta gasila s slinami. Pa taka hoja po gozdovih! Navkreber, navzdol, po trnju in bodičevju, med grmovjem in brez stez, pa brez počitka.

Mladi kar navzdol in povprek in počez med trtja. Kadar se zamisli, mu je jed veter, ki ni nikdar zapihljal; pijača rosna kaplja, ki ni nikdar zablestela; utrujenost pomenek, ki ga nikdar nihče ni govoril; počinek pesem, ki je nikjer na svetu ni.

Starček krepko za njim. Vonja po sladkem vinskem moštu so vse Rodine polne. V zidanicah veselo in glasno govorjenje. Niso skopi ljudje, starček ve. Namuzal bi se, če bi imel kedaj, ko pomisli: »Pij, popotnik! Pijte, ljudje! Dobrega sem letos pridelal!« Kiselico da Bog, kajpa!

Mladi pa mimo zidanic in veselih ljudi, izogiblje se hiš. Počez, povprek po trtjih, po stezah noče, potov ne vidi.

Starčku znoj na čelo, pa trudnost v noge, pa slabost v ude, pa nejevolja v srce. Če bi ne šel po ovinku, če bi krenil naravnost po stezi... Tam zidanice. Ljudje v njih. Glasni so. Ne puste človeka mimo. Pa da je cigan, nikar izmučen, star popotnik.

Pospeši starček korake. Obstal je mladi za zidanico.

Hripav, ves preklan in srdit glas iz zidanice: »Tristo strel naj udari vame...«

»Ključ od zidanice! Pa račun čez vse! Vse!« Glas, ki se komaj premaguje.

»Sedem sto hudičev pošlji ponj! Po ključ! Po račun! Ne dam, dokler...« Glas hrešči.

»Če ne daste, da sodnija!« Glas se ne more več premagovati.

»Gad! Toži! Strem ti glavo!« Glas sika.

»Tožim!« Glas se ves trese v jezi.

Mladi hitro pred zidanico. Postoji. Zakašlja. Nihče ga ne pozove v zidanico. Starček za mladim. Briše si pot s čela. Glasno vzdihne. Zadene z nogo ob kamen, da se s truščem zakotali po strmem potu. Nihče ga ne ogovori.

»Hudič poniglavi!« Hripav glas kriči.

Mladi preskoči omejek in hiti počez po trtju. Starček za njim. Kaj pa hoče. Ali brunda: »Da nas ti in taki, ki se karajo, ne povabijo...« Pa nima kedaj brundati. Sapo mu jemlje, tako hiti za mladim.

Tam Talčivrh. Dim iz vež, z dimom vonj po pečenem kostanju. Pa mimo Talčegavrha mladi, pa povprek po njivah, pa v gozd, pa po gozdu čez drage naravnost v hrib k svetemu Sebastijanu.

Ko je prisopihal starček za njim, je mladi sedel ob cerkvi. Zeblo ga je, privijal je k životu obleko. Tudi truden je bil, videlo se mu je. Da bi bil lačen? Da bi bil žejen? Kaj namerava, kam misli? Napeto mu bega pogled po rodinskem potu. Preko Slepčka do Talčegavrha, pa še naprej tja po lučih po Rodinah. Mrak leze v gozd in sili k svetemu Sebastijanu. Tam po Rodinah, po Talčemvrhu, v Tuševemdolu, na Rožičvrhu, na Stražnemvrhu, povsod luči, luči, luči. Po zidanih, po hišah, po ognjiščih luči. V gozdu pri svetemu Sebastijanu mokroten mraz.

Starčka strese, da mu zobje zašklepetajo. »Pusto je našemu Sebastijanu v tej samoti.« Ne more skriti bridkosti. Že tam z vrha je videl, kako samotni je v gozdu sveti Sebastijan. In da je še gozda tja do polj in še polj tja do hiš, tja do Črnomlja.

Mladi ni besedice. Gleda na pot in napenja oči, da bi prodril mrak.

Po oknih razbite šipe. Starček pogleda na glavni oltar. »Da so te pognali v gozd in samoto in od sebe ljudje! Kaj si jim storil, Sebastijan? Čemu tako?« Očitane zveni iz njegovega glasu. Vidi se starčku, kako mu je hudo. Noge se mu šibijo. Kar zdrkne ob mladem na mrzlo zemljo.

Ni črne ni bele mladi.

Mrak tak, da ni razločiti rodinskega pota. Mladi počasi doli proti potu.

Zaječi stari. Le kam zopet hoče, ko ni počinil, ni da bi zmolil tri očenaše. Morda pa do prvih hiš?

Ob rodinskem potu mu pomigne mladi, naj mu ne sledi. Ne krene starček nazaj k cerkvi. Predaleč mu je, tako je truden. Korak, dva med brezami do mrkih hrastov. Vlažno, skoraj mokro je listje, ali tla so bolj postlana ko pod brezami.

Pa čudno! Komaj se je starček zleknil po vlažnem listju, mu je bilo, ko da listje ni vlažno in mokrotno in mrzlo. Ko da je legel na suho listje. Zaprl je v utrujenosti oči. Pa glej! Ko nekak daljni spomin, ali žive sanje v polspanju: Saj ni tako čisto na tujem in tako čisto zapuščen. Včasih — koliko let je pač že tega — včasih so trkale duše na nebeška vrata. Peter: »Odkod?« S pokopališča pri svetem Sebastijanu. Tam pri Črnomlju.

Starčka ni bilo čisto nič strah, ko je v trdnem mraku dremal na zapuščenem pokopališču pri svetem Sebastijanu. —

»Toži, gad, o, le toži!« Hripav, ves preklan glas je predramil starčka. Nekje je tisti dan že slišal tak glas.

»Vzame me pa naj tristo hu...« To je glas iz tiste zidanice, kjer so se pripravili.

»Ne boj se, sveti Sebastijan! Ne bom preklinjal v tvoji soseščini. Čast in slava tebi.« Vse nekam manj hripav in manj preklan glas. »In hvala ti! Puščaš me mimo ob vsaki ponočni uri. Mirno. Druge ne.« Ves ponižen glas.

Konec prepira?

»Sveti Sebastijan, v nebesih si, tvoja beseda zaleže pri Bogu. Veš vse. Če mi ne bi fant zmešal vseh štren, znaš, ne bi se danes naklel, ko se nisem že svojih deset let.«

Saj ni prepira, pomisli starček. Mož je sam. Natreskal se ga je, pa govori sam s seboj. Tudi na korakih, ki odmevajo v temo, se mu pozna.

»Pred sodnika me požene... Gad strupe ni... — Jezus...«

Presunljiv krik pretrese gozd. Še starčka zareže v mozeg in ga vrže z listja. Kje je mladi? In kaj... kaj, kako misli? Pa se ni razodel možu? Kako razodel, da mu je pognal tako grozo v žile? Ničesar ne vidi starček, z mesta si pa ne upa, da ne prekriža mlademu načrta.

»Križani Bog, usmiljenje... Milost... meni... ubogemu grešniku...« Plah glas.

»V imenu Očeta... in Sina... in svetega Duha...«

Starčku se zdi, da čuje skozi gluho temo, kako šklepetajo možu zobje.

»Bog se usmili vseh vernih duš v vicah... Tone... Tone... Da si to ti...«

Starček mora napenjati ušesa, da razbere besede. Možu na potu pojema glas.

»Saj sem plačeval maše zate... Vseh pet in dvajset in več let... Na vsako obletnico... S trnjem kronani, da se toliko let vicaš...«
Skoraj jokajoč glas.

»Tone... Tone... Ne bodi... tako... strahovito žalosten... in potr... Saj... saj... Fant noče, kakor bi jaz rad... Kaj mislim grdo?... Kaj je moja hčerka smetje, da je noče...? Kaj govore o tisti, za katero sili, veš... Saj veste... tam vse...«

Na rodinskem potu krik, ki bi presunil mrke hraste, še trdo kamenje.

»Nisem... nisem... nisem... Nisem te jaz ubil... Še v sanjah ne... Grozi gad, da povpraša tudi o tem sodnika... O... Pa ne misliš... Tone...«

Grozoten molk na rodinskem potu. In vse naokoli po gozdu grozoten molk.

»Da sem v svojem srcu grešil zoper tebe in nad samim seboj, ko sem mislil: Božja volja je bila... Ker sem si opomogel, ko sem obdeloval tvoje polje in vinsko goro... Tone, usmiljenje... Glej, znorim... Umrem v strahu in grozi... Nespokorjena pojde moja duša k sodbi... Prijatelja sva bila... Ne želi mi svoje usode... Vic — o, Križani — pet in dvajset in več let vic...«

Glasi stok na rodinskem potu vštric cerkve svetega Sebastijana. In skozi stok trepetajoč glas: »Tedaj... Ko se je zvrnil voz nate... Ah, saj veš, da sem skoraj ponorel... Mejaš, prijatelj... ‚Podrži, ki si močnejši, v tej strmini,‘ sem rekel. Ko si zaječal pod zlomljenim kolesom: ‚Za sinka... siroto... skrbi!‘ so mi vstajali lasje in so mi zagomazeli mravljinci po hrbtu. ‚Tone,‘ sem zavpil in planil k tebi. Dvigniti sem hotel voz s polnimi sodi vina... Sam... Hotel!... Bog mi je priča... Da je zdrknil nate poln sod in ti zdrobil glavo... Bože... Bože... Pa saj veš... Saj veste tam pri vas vse... Vse... Presodi...«

In zopet strahoten molk na rodinskem potu vštric cerkve svetega Sebastijana.

RUSKA IKONA, BOG NA SEDEŽU Z MARIJO IN SV. JANEZOM KRST. (XVIII. STOL.)

»Vse veste... Sprevidite tam pri vas gotovo vse pametneje ko mi grešni zemljani... Tone, ali nisem spolnil tvoje poslednje želje?... Odgojil sem ti sinka... Če... če sem mislil vsa ta leta: Vzame moja hčerko... Moja žena ga je dojila... Ko sin, rodni sin mi je bil... Ali sem se manj pehal na tvojem... njegovem... ko po svojem?«

Pretresljiv krik na rodinskem potu vštric cerkve svetega Sebastijana.

»Pri nebeškem usmiljenju... Tone... Ali moj trud, moj znoj, moja skrb ni bila nič... Saj... saj ni mogoče vsega do zadnjega zrna razločiti... Vse je bilo skupno... Moje...

tvoje... njegovo... Račun do zadnjega zrna in sleherne kupice vina... In za vsa leta... Tone... Ne pehaj me v vice...«

Grozoten molk.

»Storim... storim, Tone, kar hočeš... Povem tvojemu sinu: Ločiva se, ker nočeš po moje... Vzemi si ženo, kjer hočeš... Tvoje je vse posestvo tvojega očeta... Do zadnje brazde in slehernega omejka... Letošnji pridelek razdelimo ko možje... Obdelali smo ti... Kar je bilo prej... Tone... Za pet ran božjih... Kaj hočeš še več?... Ne tiraj me v pekel... v hujše, ko je tebi... Kaj naj gredo moji beračit...? Do slehernega zrna in za vsa leta...? Tone, glej, na kolenih te prosim...«

Molk. Grozoten molk.

»Sveti Sebastijan, ni ga svetnika nad tebe!«

V veselju hreščeč glas na rodinskem potu vštric cerkve svetega Sebastijana.

»O, tepec! Stokrat, tristokrat tepec! Glej ga! Štor!«

Starček med hrasti čuje z rodinskega pota, kako butne okovan čevljev ob trhel štor. Tih ko misel huščne mladi od pota in mimo brez med hraste.

»Pa ti mislim, bedak, da si ti, Tone, ki počivaš že svojih sedem-, osem in dvajset let v miru božjem. Bog daj pokoj tvoji blagi duši. Tebi, sveti Sebastijan, pa hvala, čast in slava! Zapustil me nisi še nikdar!«

Koraki po rodinskem potu, trdi, nič več opotekajoči se koraki.

»Oj vino, vino, vinilo, dostikrat že si me ginilo. Tako ko danes pa še nikdar nikoli ne! Naj bi me le kdo slišal! Gad na primer...«

Dihne mladi v gosto grmičevje ob rodinskem potu. Tik pod hrasti pod cerkvijo svetega Sebastijana. In z njegovim dihom zahrope med grmičevjem, ko da udarjajo gole mrtvaške kosti druga ob drugo. Starček stopi izpod hrasta. Zašumi listje pod njegovimi nogami. Zašeleste zadnji listi po hrastovih, padajo z vej, zanaša jih veter proti potu v gosto grmičevje.

Oj, oj, joj! Ledeno zahrumi med hrasti pri svetem Sebastijanu. Vse od cerkve doli do rodinskega pota. Ko da odpira veter pozabljene grobove... Ko da vstajajo mrličji iz grobov... Pa vsi mrličji z vetrom tja doli med gosto grmičevje ob rodinskem potu... Groza!

»Jezus!« Grozoten krik iz grmičevja tik pod hrasti.

Tema ko v rogu je na potu. Ničesar ne vidi starček, pa stoji tesno ob grmičevju. Čuje pa, kako šklepetajo na potu človeški zobje.

Vse hujši šum in vse večja groza na zapuščenem pokopališču pri svetem Sebastijanu. Ledena groza.

Čofotne nekaj po mokrih tleh na potu. Ko da je vrglo človeka na kolena.

»Duše... verne duše v vicah... Prizanesite... Milost... ubogemu grešniku...«

Glas je šepetajoč. Ko v smrtni grozi. Med šklepetanjem zob so zvoki vsi presekani.

»Ne terjajte... duše... neizpokrjenega... Pravico imate... Ni še osem dni po Vašem godu... Vem... Vaša pravica...«

Ko da umira glas, le plaho drhtenje.

»Tone... Milost!... Pri svojem zveličanju... obljudim!... Vse dam... Povem... razložim... Pa naj napravi, kakor hoče...«

Narašča šumenje med hrasti, pokajo veje, ko da stokajo duše...

»Ne premislim se... Prisegam: Naj mi ne bo milosti pri Sodbi, ako ne storim, kakor sem obljudil... Duše... duše... milost... moji... duši... Kaj vse drugo na svetu...«

Dvigne roko mladi. Ponehava šum med hrasti.

»Za vaš večni mir in pokoj, uboge duše v vicah... Oče naš...«

Neslišno stopi mladi izza grmičevja in krene v gozd. Stari za njim.

Z rodinskega pota glasna, vneta, iskrena molitev za verne duše v vicah.

»Ga čuješ?« Prva beseda, ki jo je tisti dan spregovoril mladi.

»Dokler ne pride do prvih hiš in ljudi,« dvomi starček.

»Nikakor! Stori, kakor je prisegel v uri, ki je svoj živ dan ne pozabi. Drugače bi si ne upal nikdar več niti pri belem dnevu po rodinskem potu mimo Sebastijana. Verjemi, Peter!« Zgovoren in zadovoljen je mladi, ko da ni prehodil danes takega pota in mu ni ne mrzlo in ni ne lačen, ne žejen — človek. »Obiščiva našega Sebastijana. Pusto mu je in samotno. Ker so ga pognali ljudje od sebe in v gozd... Čemu? Si očital...«

»Ne zameri!« je rekel tedaj Peter skesano.

ŽALOST

VITAL VODUŠEK

Nocoj, nocoj
sem videl angela,
kako ogrnil je vse naše žalosti
prav mehko s plaščem svojega srca.

Potem sem čutil:
žalost je otrok,
ki angel ga z ljubeznijo doji,
ko božji mir nad njima obvisi
za svetel, svetel
čudežen obok.

LJUBEZEN

VITAL VODUŠEK

Raztrgajva vso mrežo besedi
in dajva pesem si,
ki v naju poje —
zdaj sva ji daleč kakor večnosti.

In najin zvok in vonj zapriva si v srce,
da vedno nama bo
po praznikih dišalo,
ko v jutru rute svilene šume.

Še barvo najino si ujemiva
in skrijva jo
vsem ranjenim očem,
naj se le v najino nebo razliva.

Midva sva našla čudežno pokrajino:
v očeh se polno novega
je zasvetilo
in vsemu praviva zdaj: najino.

LJUBAVNO PISMO

FRANCÈ VODNIK

Glej, kako Te vidim:
Ti si v belem gozdu srna sinja.
(Draga! gozd in Ti sta v mojem srcu...)
Zlata vsaka se mi zdi stopinja.

Jaz sem cvet in vonj in veter in zvonjenje
tiho (davno je umrl zadnji klic).
Tiho se smehljam, zaprem oči in sanjam,
kako leti med zlatim poljem bela truma ptic.

POT V TEMPELJ

FRANCÈ VODNIK

Na poti v tempelj sem srečal Boga.
Z dlanmi kot s trni sem zakril obraz.
On je bil ves siv in star in sključen. Jaz
sem zaihtel od nótranjega gorjá.

Takrat je mesec stopil nad sinje góre.
Od njihovih strani je prišla — noseč v rokah
veliko zlato zvezdo — žena — sestra
in je pokleknila pred Njim v prah.

In sem trpel: da nisem njej svetel,
da sem teman in tuj Bogú...
Ker: žena in Bog sta dom miru.
Da bi ju videl! Da bil bi čist kot plamen in
kristal!

MATERI

ADA NEGRI-JOŽA LOVRENČIČ

Sanjam te. V roke si oslonila obraz
in trudno oko me gleda.
Joj, nikdar, nikdar nisi bila tako bleda
oni davni čas...

Ali prisluškuješ, kako ure beže,
o mati, in budiš spomine
in čas ti ne mine in ne mine
in bridkost kapljá v tvoje srce?

Misli tvoje me iščejo, plakajo:
z vso ono tajno silo,
ki z njo me tvoje srce je vzljubilo,
me kličejo in me čakajo...

O vedi, sredi daljnega sveta,
kjer ogenj ljubezni umira
in mi je srce polno nemira,
hrepenim k tebi, mati zapuščena!

Sanjam te. V roke si oslonim obraz
in trudno oko te gleda
in tvoja ljuba, sladka beseda
me vziba v lepi davni čas...

»VELEBIT«

MAGAJNA BOGOMIR

Bronasti kip na polotoku se je ostro risal v mesečino. Glava je bolešno visela proti upognjenim rokam; v naročje so hotele objeti vso skrivnost, ki je kipela z morja v višave, iz tisočletij živo visokost, čudno lepo in sveto. V svetlobi so bledikasto odsevale v skalo pod kipom uklesane črke: — Na ta polotok je naplavilo morje truplo...

Iz razpoke v skali je rastlo mahovje in zakrivalo ime. Barica se ni trudila, da bi ga razgrnila. Gledala je le v globine pod seboj. Skalovje je tonilo v nje in še mesečina, ki je padala mimo gora, mimo kipa, mimo školjk in grivastih alg, je umirala v črnem brezdanju podvodnih tema.

V obzorju na bregovih onstran zaliva se je svetlikalo mesto v motnem siju svojih luči. Okno njegove hiše, ki gleda na morje, je samevalo v temi. Luč ni svetila na njem, kajti on je potoval in Barica ga je na polotoku pričakovala vsako noč.

»V črni noči se povrnem,« je govoril ob slovesu njen mož, godbenik Igor. »Hotel bom, da me boš ti videla najpoprej, takrat ko bo spalo mesto.«

Tri leta sta iskala skupaj. Rekel je on: »Godbo ustvarim po tebi in tvoji duši, da bo zapelo vse mesto ob njej. Hočem te ovenčati z najlepšo godbo svoje duše.« Vsak dan je pravil tako. Godbe pa ni bilo. Nepopisani listi so samevali na harmoniju.

»Pojdem v beznice. Po blatu bom brodil in zahrepenel po tebi, ki boš visoko nad njim.«

Šel je in se vrnil s sklonjeno glavo. Ni se dotaknil belih listov.

»Nad vse lepa je misel, ki jo najde človek ob vzhajajočem solncu v zalivu. Tebe hočem upodobiti v njo.«

Vrnil se je. V njegovih zenicah je ležala plašna nemoč.

»Hočem bičati tvojo dušo, da boš zajokala in ustvarjal bom iz tvojih solz. To noč sem odpeljal iz gledališča zvodljivo igralko Mirjam. Mnogo ljudi je videlo, kako sem jo v noči vodil skozi gaje nad mestom. Njena kri je vriskajoča strast in njeno telo opijanja srce v blazno omamo.«

Barica se je nasmejala: »Vem, da se je niso dotaknile tvoje roke, da je niso pila tvoja usta.«

Beli listi so ostali prazni.

»Bog je plašljivcem večna laž in tolažba. Ne morem te opevati ob njem.«

Nosila je na njegovo mizo jedi in pijače. »Pij in jej!«

Ni se dotaknil jedi, ni okusil pijače. Skozi okno je strmел in blodil s pogledi čez morje. Tedaj je raztrgala svoje srce, dvignila mu je glavo z desnico.

»Pojdi in poišči svojo dušo! Pojdi v tujino! Morda boš spoznal potem.«

»Barica, ti si moja duša,« je odgovoril.

Zopet je raztrgala svoje srce: »Iz daljnjih obzorij se ozri nazaj. Morda boš našel svojo dušo.«

»Ti si moja duša, duša iz kamenov klesane pokrajine, dehtenje cvetja smilja, pesem lavorik.«

»Komaj slutiš še. Pojdi in poišči! Dveh ljubečih se bitij ne ločijo razdalje.«

Odšel je na ladjo. »Išči, išči! Pij dobro in zlo, in ko boš sam, prislušuj mojim stopinjam! Pomagala bom iskati tudi sama.«

Na harmoniju so plakali beli listi. Vsak dan je brisala prah z njih. Dotaknila se je s prsti tipk in sanjarila:

Godbo ustvarim po tebi in tvoji duši, da bo zavriskalo mesto...

Vsako uro je šepetala skozi okno: »Vrni se!« Ni ga bilo.

Njeno telo je ginilo v pričakovanju in oči se niso smejale več. Prišli so k njej ljudje iz mesta. Opazovali so jo in se spogledovali med seboj. Težko prikrita naslada jim je ležala na ustnicah. Pasli so se v veselju, ker je žalost senčila lepoto, ti ljudje iz kavarn, gledališč in lepo urejenih vrtov: »Rekli smo ti že poprej, Barica! Tako je. V beznice podcestne je šel in poln nezvestobe je vodil zvodnice v gaj. Lagal je, da je umetnik in ure je ubijal v brezdelje in greh. Tako smo hoteli povedati poprej, a bali smo se raniti tvoje srce. Sedaj pa je on za tebe le še mrtvec. Lepo poklekni, Barica, dvigni roke kvišku in zahvali Boga, da je šel in še lepo poprosi Boga, naj se ne vrne nikdar več.«

Barici so zagorela lica. Odprla je vrata. »Bali ste se ga, strahopetci rdečelasi, in radi njegovega visokega pogleda vam je razjedala dušo umazano zavist. Bežite izpred mene, hinavci, da ne ostane v tej sobi smrad vaših gnilih teles. Vrnil se bo in vas bičal, če se ne bo bal, da onečasti svoj bič na vaši spolzki koži.«

RUSKA IKONA, SV. NIKOLAJ ČUDODELEC (XII./XIII. STOL.)

Tolažniki so odšli. Živela je sama, le mladi otroci so včasih zarajali pod njenim oknom. »Zapoj nam kaj, lepa gospa,« so prosili. Razvedril se ji je obraz in pela je otrokom, ki so razumeli to, kar niso razumeli odrasli:

»Iz tujih krajev moj mornar
zasanjal je v rdeči svet,
zasanjal je v ljubeči cvet.
Ni dalij merilo oko.
Živ veter, morje in nebo
steza je tvoja, moj brodar!...«

Otroci mesta so prislunili pesmi in se zamislili v daljno bodočnost. »Nasproti mu pojdem vsak večer. Z mislijo, ki bo zbežala k njemu preko morskih ravni, ga bom priklicala k sebi.«

Vsak večer je pričakovala na polotoku in polagoma je pričel vstajati strah iz prečutih noči v njeno dušo.

»In vendar se povrne prav gotovo,« je rekla ob kipu. »Dospel bo brod iz srebrnih mesečin. Rdeči cvet bo rasel na njegovih prsih. Stopil bo čez krn v njeno naročje.«

»Barica, kot bazilisk sem uprl oči v svet in ga prodril s pogledom. Našel sem srce, ki ni samo košček mesa; je živa kri, molitev slavospevska. Ko se ona potoči v dušo, najde le eno, do zamaknjenja sveto. Barica, hčerka Peruna, duša iz kamenov klesane pokrajine, dehtenje cvetočega smilja v ogradah, pesem lavorik, ti si odsev mojih nebes...«

V polotok so se lomili valovi in se pršili v roje zvezd. Padale so nazaj v morje in gasnile kot mrtve. Ujela jih je v dlan in v dlani so umrle. Šel je iskat tako, ki bi ne ugasnila nikdar. Nad njo, nad Velebitom je gorela zvezda na nebu. Barica je zastrmela v njo. V sladki grenkosti je vztrepetal srce. Zenice so ji ogenjček z neba upile vase. »Božica neba, posveti mu v oči in pokaži mu pot. Preko tebe pošiljam svojo misel v njegove oči.«

V daljnem obzorju je zatulila sirena. Velika ladja se je porajala iz njega in zajadrala v cesto zlate mesečine in plula kot veličastna pravljica proti pristanišču. Zamislila se je: »Na čolničku z rdečimi jadrji se pripeljem,« je rekel. »Je li dospel z ladjo, ki je črna kot senca?«

Postavila se je tik kipa. Bronaste temne oči so kalno strmele v njo. Silne mišice na upognjenih rokah so kričale, kot da hočejo vkleniti njeno telo k izbočenim prsim.

— Perun — Sventovid —

»Kdo si?« je zaklicala v kip.

»Kdo si?« je odgovoril bron.

— Vesna — pomlad —

Stisnila je dlani na oči: »Junak, zmagovalec, z zvezdo v svoji duši!«

»Kdo govori?«

V brezmejne globine sega morje in nima dna. Do blaznosti neskončno je obzorje. Kam, Barica, naj pohiti tvoj klic, ki je le šepet? In da bi bil kot bobnenje iz oblakov, bi ne prehitel obzorja, bi ne segel do dna. Strmela je v kip. Oči so jo hlenile nase. Zbegano je dvignila roko in se dotaknila brona. Roke so jo vklenile. Vzkliknila je in stisnila lice k licu: »Pokrajino sem hotel žreti. Z ladje sem skočil. Sedem dni in noči je potovalo moje truplo skozi valove, ki sem jih s svojimi usti odrival. Dosegel sem zemljico in spoznal. Na Velebit nisem mogel več, mrtvec na obali. Ni bilo tebe, žena, da bi ti v zenicah zagledal odsev visoke zvezde. Ugrabil bi te, žena na bregu! Kot črn gavran bi se zagnal vate, izkljuval ti oči in iskal zvezdo v njih in če bi je ne bilo tam, bi ti izkljuval srce in jo poiskal med krvjo. — Vesna — Vesna...

Zagibalo se je morje. Val je udaril čez breg in ji spodmaknil noge. Koleni sta udarili v kamen, zakričala je v bolečini in zagrabila z roko v mah. Strah ji je stisnil srce. Iz mahu v dlani so se plazile korenine. Iz njih se je točila v mesecu blesteča se voda morja. Stoletni mah je iztrgala iz njegovega imena:

— Na polotoček ta je naplavilo morje truplo Vazilija Gorjana — slikarja —

Bledo kot smrt je svetila mesečina v novo-odkrite črke.

Gore je hotel doseči in se je vrgel v morje.

»Igor je mrtev,« je zaklicala v noč.

Vazilij jo je gledal čez razdivjano planoto morja in se smehljal. Barica je ostrmela. Ustnice na kipu so se razmaknile in Vazilij je govoril neslišno: »Srečal je Vesno in zmagal bo smrt...«

V črne razjedene kovinske oči je legala vlaga. Prst njegove dlani je kazal proti vrhovom Velebita. Nad njimi je vztrepetavala ognjena zvezda.

* * *

Hitela je preko čeri. Porajalo se je jutro. Iz morja so kipele megle v ozračja. Kot ogromni metulji so plahutale proti obronkom in mimo vrhov. Vzhajajoče solnce je požarevalo v oblakih. Kot da so vse gore polne živih bitij, ki se bore le za pot navzgor.

Hitela je z njimi. Kamenite steze so se gubile za njo. Med skalovjem pred njo se je prikazal človek. Kot pijan je stopal proti prepadam, kot da je prišel iz noči in ga slepi beli dan. Razmršeni lasje so se mu usipali čez obraz. Zagledal se je za hip v njo, se zasmel blodno in zavil za skalovje. Črna ptica gavran je zavreščala tik nad njim, zakrožila, obvisela na previsu in brusila kljun ob sivo skalo.

Zgrozila se je. »Išče, še po smrti išče, še po smrti potuje duša iz kipa na morju. Ali pa je bolni človek, ki hoče poiskati mir.«

Skočila je čez zid in bežala preko ograde, plezala po strminah, grabila za sive grebene. Dehteči smilj je silil izmed prstov. Vonj ji je pijanil dušo, omotičnost je legala v misel. Temotna oljka je rastla iz suhe skale in razprostirala veje v križ.

»In če je Vazilij lagal? — Igor! — Črni možje! Nosilnica z belim prtom. Vrnil sem se, bo kričal njegov voščeni obraz. Kje je zvezda, kje je naše solnce, da ga utrgam? Si bila na Velebitu — žena? Utrujen sem in v smrt mi je omahnila glava. Podloži jo s svojo desnico in dvigni obraz, dvigni mojo desnico in sklati solnce ž njo!

Velebit — Velebit — Velebit! — Kje si gora Velebit? Kaj si gora Velebit? Pil sem smrad in vonj mire, slušal sem pesem pijancev in harmonijo svetov. Kje in kaj so otroci Velebita — ljudje — lepota — bog? Ljudje — rumenolasci — usesani so eden v drugega — polipi — eden iz drugega kradejo hrano. Lepota — tipke harmonija — s pestjo udarim vanje in ni jih več — in bog — večna laž in tolažba plašljivcem...

Velebit je višji, žena, kaj je Velebit?

»Hočete jagod, lepa gospa!«

Pastir se je ustavil ob njej. Njegove oči so gorele široko.

»Drevo sem olupil in jagod naložil v lub.«

Sladke so in že v ustih se stopijo. Kri poživijo in srce, lepa gospa!«

Vzradostila se je.

»Daj mi jih in povej, koliko je ura!«

Dvignila ga je v naročje. Črno lasec je vztrepetal. Njegovi udi so bili živi kot od kače, ki se je razgrela v solncu na pečini. Barica ga je privila k sebi: »Kaj si ti sok te zemlje? Poznaš ljudi, lepoto in boga. Romarju bi rada pripovedovala o njih.«

Pastir jo je gledal v oči in se smejal — otrok človek in sol te zemlje...

»Zakaj ne odgovarjaš?«

»Pustite me na tla!«

Strmel je v ozračje.

»Zakaj ne odgovarjaš?«

Zasmel se je. »Vprašali ste, koliko je ura. V najvišjo stran je prispelo solnce. Molil sem, lepa gospa! Hočete, da Vam zapojem še, da bodo prisluhale moje ovčke. Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more — joj, kolika je Velebit planina«...

Zasmel se je zopet.

Zapel sem lepo, Vam, lepa gospa, da boste povedali mornarju. In vendar ni več daleč do vrha. Človek je človek in silnejši od sivega sokola in bela krila človekova potujejo više. Toda v ono stezo je ponorje, lepa gospa! Naravnost le je pot na Velebit. Nesite jagod svojemu mornarju!«

Z nasmehom je zbežal k ovcam.

»Kdo je postavil mejo mojim stopinjam? Pesem me je imenoval. Kot nebo je sinja barva v ponorjih. Lahko je dom pesmi.

V harmoniji svojega srca me je spočel. Rodila sem se, kot da bi njegovo srce kot roža razvrgla cvet in dahnila v solnce svojo rdečo barvo. Zakaj sem mu rekla: Pojdi in išči! Nastavila bi mu sebe: Glej vame, glej se v zrcalu! Spočel si me sam — moje rojstvo iz tebe pa je bila — velebit — slika silnih gora — velebit — odet v škrlat ljubezni, lepote in krščanstva. V vrh Velebita ti pojdem nasproti in se postavim pred tvoje zenice, da me boš pil in srkal vase. V globine pod prepade potuje morje. Zaplavala ti bom v naročje. Kot zlato ptico pevko ožarjeno od solnca in zarij, me boš gledal, mornar, ki nisi mrtev in mrtev biti ne moreš. Nastavil boš dušo, rdeči dom nove ljubezni, da poletim v njo.

Kako lepo je biti pesem — zlata ptica!

Kako lepo je plavati preko pobočij Velebita.

Kako lepo je potovati v dušo pravega človeka in postati v njej podoba božanstva!

Kako lepo je biti pesem — zlata ptica!

* * *

Solnce se je dotaknilo morja. Kot živa kri je gorel Velebit in se kopal v odsevih rdečih oblakov. Barica se je vračala z vrha.

»Videla sem z vrha njegovo podobo, ki je pogled z višav pravljicne gore v solnce. Igor ni mogel zgrešiti samega sebe, le spoznati se je moral.«

Ustavila se je. Ponorja so visela do zaliva, v orjaško strugo, po kateri se pretaka vedno živo, nikdar gnilo morje.

Barve so padale kot slapovi mimo pobočij čez previse do voda in se pršile v njih v žaraste mavrice. Gledala se je v njih. Rdečila so se ji lica kot v ognju. Veter je vihral z njenimi kodri in se upiral v telo, ki se je začrtalo v živi vitkosti pod sinjo obleko, kip najlepši, živ radi duše in krvi, radi nenarejenih lepot in čarobnih strasti, kip vriskajoč v kipenju novega življenja — Vesna, hčerka zemlje in človeka, rojena v najlepšo zibelko, ki počiva na prsni matere zemlje, na Velebit — sinjo planino, ki leži ob sredozemskem jezeru, najlepšem jezeru sveta. Zavriskala je: »Morje, morje; gore, gore; solnce, solnce...«

Glas je udaril čez zaliv, se odbil v skalovju onkraj morske doline, podložene z mehko blazino sinjih voda, in zarajal v srebrnih vrtincih nad krajino.

»Rekla sem danes še: Ne pride. Pelin, grenka roža, ti si moj sladki cvet! On pa se je vrnil z veliko ladjo v noči. Postavil je na svoje okno luč in je svetila noč in dan. Videla sem jo z vrha Velebita.«

* * *
»Večer!«

K meni se je vrnil in jaz bom njegovo sveto zrcalo.

Spustila se je po bregu. Kot meglica se je zdela sama sebi, ko so bežale strmine za njo, ko je rastele Velebit proti nebu. Dotaknila se je noga enega cveta in že je zaplavala nad drugim. Ob beli stezi so rastle kameni, visoke suličaste svetiljke, na katerih je gorela mesečina. Od časa do časa so temni bori strnili veje nad stezo ali je zašepetala lavorika iz ograde. Smilj je dehtel.

»Kako si zal, Velebit, zemlja naša, pesem naša s pesmijo na sebi!« Kot stopnice v nebo so tvoja pobočja. Prideš na vrh in zagledaš luč. Videla je pastirja, ki je sedel na visoki skali in pel v večer:

»Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more...«

»Joj, kolika je Velebit,« je ponovila Barica. Na drugi strani zemlje je stal in ga je videl. Velikan je bil, ki je segel z orjaško roko k njemu, ga zagrabil v dušo in pritegnil k sebi nazaj, da ga postavi na svoje teme, odkoder bo godbenik zvonil rdečo pesem v doline in morja.«

Utrgala je smilja in si ga vplela v lase. Zlate zvezdice so zadehtele med kodri. Mala jadrnica jo je čakala v zalivu. Razvila je platno in ladjica je zbežala po razgibanem morju, Velebit se je zagrnil v vijoličnost noči, skozi katero je prosevala mesečina. Kip slikarja Vasilja je nepremično sameval na obrobku polotoka. Barica je prepevala poltiho. Morske ptice, ki so snivale na čerih, so se budile, plavale nad njo, pobliskavale v zlatih črtah, ko je mesec svetil v krila, in sedale nazaj na vrhove in čeri s plahim strmenjem: Čudno bitje, človek — žena — se je peljala mimo njih.

Mesto se je pripeljalo k njej. Temni, polnagi dečki so privezali ladjico v pristan. Široko so se jim smejale oči.

»Lepa gospa je šla po rdeče jagode na Velebit.«

Stopili so krog nje in jo spremljali po bregoviti ulici nad mesto.

* * *

Igor je pričakoval ženo.

Ob oknu je stal in gledal na gore.

Duša ne pozna do duše razdalj. Gledal je Barico na Velebitu in postavil na okno luč.

Mimo so hodili ljudje in se čudili: »Kdo je ta, ki hoče svetiti v beli dan?«

Klical je: »Velebit! Velebit!«

Gora je odgovarjala. Kot ogromne zavese so padali prepadi izpod neba. Pokleknil je na tla in razprostrl roki:

»Velebit, zemljica naša, sveta gora, Perun — Sventovid — pošlji ženo Vesno v moje naročje!«

Pod latnikom se je oglasila pesem otrok.

»Barica!« je zaklical, ko je vstopila.

»Pozdravljen, mornar zmagovalec!«

»Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more,« so peli otroci.

»Barica, preko razdalij si dahnila novo misel v moje srce. V tipkah harmonija ni muzike. Sivi sokol bo preletel planino, sivi sokol, človek. Perunu bom stopil na teme. Skozi oblake bom segel z roko, zagrabil svilen zaveso neba, jo pretrgal na dvoje, ukradel solnce in si ga vzel za prestol, na katerem bova kraljevala mimo postav in zakonov v novem svetišču.

Perunu, ki bo igral na vrhu z ognjem padajočih strel, bova z nasmehom odpevala Vesna ti, Sventovid jaz in boš ti, pomlad Vesna mati otrokom pod cvetočimi trtami.«

PROSVETNI DEL

RUSKA IKONA, SV. NADANGEL MIHAEL
(ZAČ. XVI. STOL.)

POT RUSKE IKONE V SVET

Povodom razstave ruskih ikon v Evropi in Ameriki
FRANCE STELÈ

Eden največjih umetnostnih dogodkov po vojni je nedvomno razstava ruske ikone, ki je l. 1929 nastopila iz Sovjetske Rusije svojo pot skozi Evropo in Ameriko in se je vršila meseca oktobra v Hagenbundu na Dunaju. Razstavo

je na opetovano izraženo željo iz inozemstva priredil komisariat za ljudsko prosveto RSFSR, njegov takratni vodja A. Lunačarskij in vodja državne restavracijske delavnice J. E. Grabar pa sta napisala principialen in zgodovinski uvod k njenemu katalogu.

Naš list je o ruski ikoni, njenem zagonetnem mističnem svetu in njeni visoki umetniški kulturi že pisal l. 1925, str. 40 sl., in dotičnemu članku kot splošnemu uvodu tudi danes še nimamo ničesar dodati.¹

Že v prvem članku smo ugotovili, da je bila ruska ikona pred svetovno vojno tudi za Ruse še komaj načeta znanstvena in estetska ledina, ki jo je premagala šele boljševiška revolucija in posebno sistematično delo na poglobljanju v njen svet, ki je bilo izvršeno v prvem desetletju Unije sovjetskih socialističnih republik. Protiversko usmerjeni tok nove Rusije je imel za posledico, da so oblasti z v zgodovini redko dosledno brezobzirnostjo pobrale slavne in stoletja v narodu čiščene ikone iz njihovega posvečenega osredja, jih znosile v muzeje in napravile iz njih predmet poprej nemogočega znanstvenega raziskavanja. Temelji v ti smeri so bili položeni sicer že neposredno pred vojno; že takrat je bilo zasluteno pravo bistvo ikone, glavno delo na njenem odkritju pa so izvršile C. G. R. M. (Centralnyje Gosudarstvennyje Restavracijonnyje Masterskije — Centralne državne restavracijske delavnice) pod vodstvom znanega avtorja velike Zgodovine ruske umetnosti in slikarja Igorja Grabarja po l. 1917.

Ruska ikona je namreč v svojem cerkvenem osredju tekom stoletja temeljito izgubila svoj prvotni značaj že s tem, da so jo od XVII. stol. sem »oblačili«, to je pokrivali s srebrnimi oblekami, ki so bile pogosto same po sebi dragocene po materialu in umetnoobrti izdelavi, od ikon pa so zakrile očem vse razen obrazov in rok. Še hujše kot to pa so bile pogoste preslikave, »popravila«. Ko je namreč ikona počrnela vsled prahu in posebno vsled dima sveč, ki so jih žgali pred njo, ali vsled otemnelosti lakov iz prekuhanega lanenega olja, s katerimi so jih mazali, ali je bila kakorkoli poškodovana, so jo doslikavali, preslikavali in lakirali na novo, pogosto celo preko stare na novo grundirali in sploh na novo naslikali, tako da so stare ikone v naši dobi kazale nepristno lice in je bilo s pojmom ikone že najožje zvezano, da mora biti »oblečena« in da je vsa črna in nerazločna od starosti.

¹ Razen tam navedene literature opozarjamo na medtem izišlo knjigo Paul Mouratow: *L'ancienne peinture russe*. Traduction du manuscrit russe par André Caffi. A. Stock, »Plamja«, Roma-Praha, 1925 in na katalog razstave v Hagenbundu *Denkmäler altrussischer Malerei*, posebno na uvod Igorja Grabarja.

Šele sodobne restavratorske metode so par let pred svetovno vojno dale nekaterim ikonam zopet prvotno, čeprav pogosto zelo fragmentarno lice in začudene sodobnike poučile o tem, da gre za živo barvaste umetniške organizme in da je vprav barva estetsko najpomembnejša stran ikon. In z rezultati enajstletnega smotrnega dela v ti smeri seznanja sedaj začudeno Evropo razstava ruske ikone.

Njen splošni pomen je dvojen: Najprej nam ta razstava prvič v kulturni zgodovini daje možnost, da se poglobimo v pristni, stoletja zabrisani estetski in mistično duhovni svet ikone. Evropski človek dobiva po nji bistveno dopolnilo k sliki duhovnega sveta, ki se je dualistično razvil v krščanstvu iz antike in ustvaril zapadni in vzhodni, realistični in idealistični evropski kulturni pol. Drugič pa ta razstava prvič predstavlja zapadnjakom rezultate skrajno izostrenih restavratorskih metod, ki nam šele odkrivajo pravi nezastrti svet ikone.

Razstava obsega 131 del iz dobe od prvih početkov ruskega ikonopisja v XII. stol. do danes, ko je boljševiska revolucija in nji sledeča vseobča materialistična reforma tudi v vseh panogah duhovne kulture zadala končno skoro tisočletni ikonski tradiciji smrtni udarec. Razstavljenе slike so po večini originali, le nekaj najdragocenejših starih ikon, ki so popolnoma nenadomestljive, je razstavljenih v vernih posnetkih. Pa tudi te kopije same vzbujajo izreden interes, kajti, kakor v uvodu izvaja I. Grabar, to niso kopije v navadnem zmislu besede, ampak neke vrste arheološki restavratorski dokumenti, ki ne posnemajo natančno samo splošnega značaja in po njem izraznega vtisa originala, ampak vso njegovo fakturo, strukturo, vse tehnične posebnosti, tudi njegova pomanjkljiva mesta, še ne odstranjene poznejše sloje in sledove prejšnjih restavracij. Po Grabarjevi trditvi so te kopije tako popolne, da jih pogosto celo najboljši poznavalci ruskih ikon ne morejo ločiti od originalov. Izmed tako reproduciranih sta na razstavi posebno dve slavni ruski ikoni, Marija »Vladimirska«, grška ikona iz XI. stol., ki je bila v XII. stol. prinešena na Rusko in predstavlja enega tistih importiranih vzorov, ki so dali ikonografski in tehnični temelj ruskemu ikonopisju ter najslavnejša izmed vseh ruskih ikon, Andreja Rubljeva sv. Trojica iz Trojice-Sergjevske lavre v Moskvi iz začetka XV. stol. Za veliko popolnost teh kopij govori tudi dejstvo, da jih brez zelo podrobne preiskave res absolutno ni mogoče ločiti iz množine originalov, med katerimi se nahajajo, in da ravno omenjeni dve tako močno delujeta na obiskovalca, da tvorita dva neosporljiva viška te razstave.

V treh smereh nudi ta razstava ljubitelju umetnosti in umetnostnemu zgodovinarju nepozabne vtise: umetnostno-zgodovinskem, estetskem in restavratorsko tehničnem.

1. Umetnostno-zgodovinska stran se javlja v ekonomičnem izboru gradiva, ki daje res značilne, umetnostno-zgodovinsko važne, pogosto tipične spomenike, kateri pregledno in zadosti jasno ilustrirajo razvoj ruske ikone od

XII. stoletja do danes. Kakor poudarja Grabar v uvodu, so mnogi detajli starejšega in poznejšega razvoja tu prvič primerno ilustrirani tako v njih umetniškem kakor umetnostno-zgodovinskem pomenu. Poleg osnovnih tipov novgorodske, pskovske in moskovske šole nastopajo že zadosti jasno posebnosti suzdalske, severnodvinske, vologdinske in jaroslavske šole. Že omenjena Vladimirska Marija iz XI. stol. nam predstavlja enega izmed bizantinskih vzorov. Originalen primer pod tem neposrednim bizantinskim vplivom nastalega domačega dela pa predstavlja učinkoviti doprsni sv. Nikolaj iz samostana sv. Duha v Novgorodu iz konca XII. stol. Na ikonah iz XIII. stol. se že jasno kažejo samostojne ruske stilne poteze, ki se v XIV. stol. razvijajo v samostojno rusko ikonopisje, ki doživi svoj prvi razcvet v XIV. in XV. stol. v Novgorodu in Moskvi in v delu Andreja Rubljeva (okr. 1370—1430) in Dionizija (konec XV. in zač. XVI. stol.) svoj višek. Iz klasično umerjenega sloga te dobe se razvije zač. XVI. stol. nov slog iskano prijetnih oblik, ki izpolnjuje celo XVI. stol. Kompozicija, barvna zasnova in ornament, vse se bogati in končno izraste koncem XVI. stoletja iz teh tendenc t. zv. Stroganovska šola, ki je v miniaturi finosti izvedbe, bogastvu kompozicionalnega zamisla in na emajl spominjajoče površine naravnost nenadkriljiva. Ta šola ima v XVII. stol. bogate posledice, vendar pa se od srede XVII. stol. dalje stara tradicija nekam pretrga; zapadni elementi v ikonografiji, kompoziciji in obdelavi se uveljavijo v taki meri, da se pogosto govori o prenehanju prave tradicije ikonopisja. Vendar pa ta tradicija v resnici ne zamre, deluje dalje v poljudnih delavnicah in se celo vsa stara konservativna tehnika ohrani prav do naših dni. Da tudi visoka kvaliteta mističnega življenja v ikonografski svet tradicionalnih predstav ni izumrla, nas zgovorno poučujeta dve visoko kvalitetni ikoni, razstavljeni pod št. 127 in 128, iz meniškega duhovnega miljeja. V najnovejši dobi so sicer grozile nove tehnike, posebno mehanične, uničiti skoro tisočletno tradicijo, a vendar se je prav do boljševiske revolucije ohranila vsa delavniška tradicija v središčih te obrti v vasi Paleha v Vladimirski guberniji in nekaterih drugih. Šele, ko je boljševizem nasilno izpodrezal tla ti obrti s tem, da je začel ovirati trgovino z ikonami in proglasil, da je ikona mrtva in neporabna za sodobno življenje, je ikona vsaj na videz izmrla. Obstoječe delavnice so se morale prisilno preorientirati in napravljen je bil pod državnim vodstvom poskus, ne samo ohraniti, ampak celo izpopolniti in novim namenom prilagoditi prastaro tehniko z njenimi velikimi estetskimi možnostmi. Da pokaže, kako poskušajo ikonopis prilagoditi sodobnim, ideologiji boljševizma služečim svrham, je prireditelj dodal razstavi tudi vrsto sodobnih, v bivših ikonopisnih delavnicah izvršenih predmetov, sličic na šatuljah in podobnih intimnih porabnih predmetih, ki jih sedaj izdelujejo nekdanji ikonopisci v Palehi. Na prvi pogled se gledavcu zdi, da ima fine, na miniaturo spominjajoče verske kompozicije iz Stroganovske in njej sorodnih

šol pred seboj, tako je zunanja forma posneta po dobri tradiciji. Ko pa jih pogledaš bliže, vidiš, da predstavljajo prizore iz sodobnega življenja, vojne, igre in dela. Tradicionalne tipične barve in značilna poraba zlatih svetlob — vse je ostalo, se še bolj rafiniralo in se v formi prilagodilo naravnost orientalski fantastiki, ki se je prav rada tudi že pred boljševisko dobo oglašala v ruski, posebno dekorativni umetnosti. Vse je ostalo na videz kot v najboljših časih že nekoliko prezrelega ikonopisja, le duh se je temeljito izpremenil, globoka mistika verskega doživetja in zavzetja pred neupodobljivim se je umeknila programski vsakdanjosti, ki ji nevsakdanjo pomembnost skuša prigoljufati blesteči, igrivi videz. Rešili so sicer videz, formo, a dušo, ki jo je skozi stoletja oživiljala, so pregnali iz nje.

Umetnostno-zgodovinski rezultat te razstave je tako za rusko kakor še posebno za nerusko umetnostno znanost ogromnega pomena. Pred nami oživi namreč fenomen abstraktnega, trajno idealističnega stila, ki živi samo iz notranjih doživetij in trajno prezira neposredne vtise realnega sveta. Pa tudi v tem okviru deluje logika stilskega razvoja, kakor ga poznamo iz zapadnoevropskega miljeja, le da na zapadu tudi ikonski vzporedna religiozna in cerkvena umetnost prav pogosto zaniha vsaj do realizma, če ne prav do naturalizma in je v zapadni likovni umetnosti njeno realistično stopnjevanje prav bistven pogon njenega napredka. V ruski ikonski umetnosti pa ostane prevesje stalno na strani idealizma, v njem samem pa se vrši določna rast iz konstruktivnega, oblikovno jasnega do bohotno razcvetenega idealizma, v katerem bujna forma naravnost preraste prvotno idejo in jo zatemni. Značilno za ta značaj ikonske umetnosti je tudi, da kadar sprejema od zunaj elemente (posebno z zapada v baročni dobi) in jih porablja, sprejema vedno gotove formule, v obliki novih ikonografskih oblikovanj, ne prevzema pa nikdar principov, iz katerih so ta izrastla, in tako vsaj na videz ostane sebi zvesta do zadnjega.

Rast in razvoj ruske ikone gre od tektonske enostavnosti h komplicirani sestavnosti, od miselno in čuvstveno preproste monumentalne neposredne učinkovitosti k elegantni ali graciozni živahnosti in doktrinarnosti. Arhaična frontalnost, omejenost na glavni predmet, enostavna preglednost in modra resnost so znaki prve dobe ruske ikone. Še v XIV. in začetkom XV. stol. vlada v osnovi ta duh in višek popolne skladnosti med idejo in nje utelesitvijo, med ekspresivno jasnostjo forme in upodobljene ideje imamo v Rublji sv. Trojici. V 2. polovici XV. in v XVI. stol. sledi doba gracioznosti, ki nenaravno stopnjuje vitkost telesnih oblik, uveljavlja vedno večjo živahnost tudi v kompoziciji in končno preide v izrazito eleganco, obogača detajle z ornamentiko, se igra s formami in končno ustvarja že skoro nepregledne, radi igrivosti in bujnosti forem naravnost nerazrešljive kombinacije. Ker se stopnjuje ta nebrzdana sestavnost vzporedno s sestavnostjo zamislov, ki izvirajo iz kompliciranih doktrinarnih sestavov, doseže ruska ikonska umetnost v XVII.

RUSKA IKONA, KRIŽANJE (XV./XVI. STOL.)

stoletju tako stopnjo nepreglednosti, formalne in miselne zamotanosti, da je za njeno razumevanje potrebna obširna literarna razlaga, poznanje celih molitvenih ali doktrinarnih tekstov in da se ji v tem oziru v zapadni umetnosti do sličnih miselno izkalkuliranih zamotanosti nazarenske umetnosti ne more nič primeriti.

Za to, kako podrejeno sprejema bistvene zapadne elemente in kako jih zna vselej podrediti svojemu bistvu, sta pa posebno značilni sliki št. 127 in 128 z začetka XIX. stol., kjer so prevzete popolnoma zapadne pridobitve realistične prostornine, a sta kljub temu oba prizora iz meniške legende predstavljena v tako pristni tradiciji, da sta prav ti ikoni spadali med najučinkovitejša dela vse razstave.

Res je na drugi strani, da je posebno v XVIII. stoletju zapad oblikovno že preraščal ikonsko tradicijo, ne samo z uvajanjem baročne in posebno rokokoške ornamentike, ampak tudi značilne obdelave in celo obraznih tipov; celo tradicionalne zlate svetlobe pri modeliranju predmetov je preoblikoval v spiralnem ali sličnem zmislju, a vse to dejstva o trdoživosti ikonske tradicije ne izpremeni: prava ikona je ostala le ona tradicionalnega tipa, ki je tudi nadvladal takoj, ko se je

v dobi probujenega nacionalizma z Vasnecovim in sodobniki probudila tudi stara ruska cerkvena umetniška miselnost.

Pri navideznem propadu vse tradicije v XVIII. in delu XIX. stol. naj opozorim na eno dejstvo, ki je moralo postati jasno vsakemu obiskovavcu razstave: barvna skala ruske ikone in nekatere bistvene posebnosti obdelave ostanejo od začetka do konca iste. Za splošni vtis ikon brez ozira na kraj in čas postanka so osnovne toplo rdeča ter olivno zelena barva in zlate ostro risane svetlobe, vse drugo je postransko in manj važno.

2. Še važnejša kot umetnostno-zgodovinska pa so estetska spoznanja, ki nam jih posreduje ta razstava. S te strani smo ikono že zadostno označili v uvodoma navedenem našem prvem članku o nji. Le na kratko naj označimo še enkrat njene glavne stilske elemente in estetsko učinkovite momente (prim. o tem dobro in izčrpno v zgoraj citirani knjigi P. Muratova).

V našem prvem članku smo govorili o ekspresivni dinamiki ikone. V strogi, dobri ikoni vse služi čimbolj neposrednemu podanju vsebine. Njeno bistvo označujejo drugi (Muratov) z »dinamiko mističnega doživetja«. Zgoraj smo že omenili, da ikona nikdar ne zaniha niti do realizma, kaj šele do naturalističnega pola. Zato je ona posebljen stil, stil v celoti in podrobnostih, stil, ki je tako močno zasidran posredno v antični, neposredno v bizantinski in pozneje domači delavniški tradiciji, da niti v srednjih ali celo slabih delih ne odpove in jih drži na neki povprečni višini, ki je na zapadu pogosto ne dosegamo. Po svoji stilski umerjenosti je ikona nadčasna, izogiba se realnosti, ne predstavlja momentov iz kalejdoskopa večno se izpreminjajočih realnih dogodkov, ampak stanja, vsebujoča večnostne momente in se tako približuje ostvarjanju filozofskega sveta idej, tistega, kar trajno biva za slučajnim dnevnim videzom individualnih pojavov. Estetski elementi, ki se jim podreja, so tudi res tisti večni trajni estetski elementi, o katerih govori filozofska estetika, ki ji praksa zapadne umetnosti ravno v tem najživahneje ugovarja: simetrija in iz nje izviraajoča hieratična frontalnost ter kanonizirana proporcionalnost. Iz tega abstraktnega oblikovnega sveta postanejo razumljive tudi za zapadnjake sicer nepojmljive nemožne forme, javljaajoče nadčloveško inteligenco, nadčutno milino in nadnaravno poduhovljeno eleganco, ki jo je na zapadu uveljavljal El Greco. Odtod izvira tudi logično, da se ikona osredotočuje na glavni predmet in mu tako absolutno podreja podrobnosti in pritikle, da v nji ni mesta za realistično prostornino, ne za realno pokrajino niti za realne stavbe. Iskana lepota linije in mistični svet rafinirane barvnosti pri najboljših ikonah dovršujeta harmonijo opisanih elementov in uvajata ikono po njeni čutni strani med najgloblja, najbolj zaželena umetniška doživetja sodobnosti.

Ikona je namreč rafinirana nedemokratska umetnost. Razcvetela se je svoj čas v aristokratsko duhovnem svetu pravoslavnega meništvu, ki je oblikovalo in izgrajevalo njen duhovni svet. V

meditativnem osredju meništvu so ti liki živeli v svojih profinjenih stilskih oblikah, pravoslavnemu ljudstvu pa je bila in mu je tudi mogla biti samo nedostopno čudo. Danes, ko povojno človeštvo hlastno išče potov v mirno zatočišče duhovnih sfer, je estetski svet ikone zopet aktualen, aktualen tem bolj, ker se je pojavila poleg sodobnega ekspresionizma kot utelešenje njegovih najvišjih idealov. Duhovna aristokracija sodobnosti je tako naravno našla takoj živo razmerje do ikone. In celo največjo preskušnjo je prestala v naših dneh, ko eni zopet doživljajo njen versko mistični svet in ji radi njega dajejo ceno, drugi pa, ki zanikajo verski moment v življenju, je nič manj ne cenijo ali še bolj po njenih samo estetskih kvalitetah. Bivši sovjetski ljudski komisar za prosveto Lunačarskij se v uvodu h katalogu zgovorno poklanja pred estetsko velesilo, ki jo predstavlja ikona, in razlaga to s svojega stališča. češ, »bogovi postanejo lepši, kadar umrjô«. Toda kdor ž njim veruje, da je duhovni svet ikone danes mrtev, se moti, kajti ona živi drugače v naši sodobnosti kot n. pr. umetniški liki antičnih bogov, ona živi in triumfira ne samo kot »majestetično lepa lupina« izumrlih bogov, ampak še prav posebno kot preganjana, z mučeništvom ožarjena ideja.

Kako velika je estetska sila, ki jo vsebuje ikona, za to je najboljše merilo razstava sama. Redkokdaj sem bil na razstavah tako globoko pretresen kot tukaj. Že Vladimirskaja Marija, sveti Nikolaj Čudodelec (št. 6) ali Deizis (št. 7) ali vrste neprekosljivo resnih cerkvenih očetov (št. 10) ali sv. Janez in sv. Prohor na štiridelni sliki (št. 12), ali Vladimirskaja Marija iz XV. stol. (št. 15) ali rojstvo Gospodovo (št. 35) ali Križanje (št. 51) ali doktrinarno komplicirani Oče naš iz XVI. stoletja (št. 115) ali obe sliki iz miljeja meniške mistike iz začetka XIX. stol. (št. 127 in 128) ali Evangelisti (št. 28—31) ali teološko zamotana Modrost — Sofija (št. 18) in nebroj drugih je gledavca zavzelo, ali mu ostalo nepozabno kakor čudovita smaragdno zelena barva na dveh pskovskih ikonah (XIV. stoletja, št. 10 in 11), vendar je vse to stopilo daleč v ozadje, ko smo se končno približali kopiji slavne sv. Trojice Andreja Rubljova (gl. sliko v Domu in svetu, 1925). Spretno so naredili prireditelji, da ji niso dali prvega mesta v glavni dvorani, kjer bi bila takoj pri vstopu pritegnila gledavčevo pozornost nase, ampak so jo obesili na stransko steno koncem dvorane, tako da je večina morala proiti cel labirint manjših vtisov, preden se je nepričakovano znašla pred njo. Njena kompozicionalna simbolika, ki smo jo označili že l. 1925., se brez ostanka sklada z vsebino, tako brez ostanka, da je niti ne opaziš kot kake vsiljive formalne špekulacije, ampak jo vzameš kot edino možen, vsa nasprotja in vse nepopolnosti izgajajoč način. Porazila pa me je barvna stran te ikone, ki je sicer fragmentarna (vse zlato ozadje je n. pr. propadlo), a vendar najposebnejša in najpopolnejša med vsemi razstavljenimi. Nebeško lepa, prav tako kot pskovski smaragd nepozabna sinja barva se tke v sliko od desne strani, tako da največja lisa odpade na desnega angela, manjša na sred-

njega, najmanjša na levega. Od leve pa se v nasprotnem zmislu prepleta ž njo danes svetla masa ostankov drugih barv, nad to očesno pašo pa kraljuje nadčloveška milina, inteligenca in lepota treh obrazov, sorodnih mnogim na razstavi srečanim, a vendar po svojem resničnem življenju edinih.

Nobeno umetniško delo evropskega zapada še ni tako globoko poseglo v mojo dušo kot ta neprekosljiva sv. Trojica, na kateri je vse simbol in vse resnično, četudi nadvse čutno vzvišeno življenje in povrh tega še naravnost čista materialna estetika prečudno lepe barvne lise. Vsiljuje se mi misel, če ni mogoče ta ikona baš v svoji fragmentarnosti bolj čudovita kakor bi bila v bogatem lesku svoje prvotne obleke. Ne kot čudnolepa prazna lupina mrtvih bogov (Lunačarskij) zmaguje ta ikona, ampak kot dokaz, da je duh nad materijo in da se lepota duha celo še neprimerno stopnjuje, ko je čas že opasno izpodglodal življenjske korenine njegove vidne in otipljive telesne obleke.

3. Tretje neprecenljivo spoznanje, ki nam ga ta razstava proži, pa se tiče tehnike, ki je omogočila odkritje teh doslej fizično nedostopnih umetniških zakladov. Razstava ruske ikone je namreč pravi triumf ideje sodobnega spomeniškega varstva in restavracijske tehnike. Kakor smo že uvodoma omenili, so stare ikone doživele sedanost v večinoma popolnoma izpremenjenem stanju, ki ni dovoljevalo spoznanja njih bistva in cene. Bile so celo po večkrat preslikane, in se je prava stara slikarija skrivala pod nekoliko sloji barve in lakov. Pod vidno slikarijo XVII. ali XVIII. stoletja se je pogosto skrival za par stoletij starejši original.

Razstava je prirejena tako, da nam z opisanimi momentoma enakopravno pojasnjuje tudi tehnični moment odkrivanja in restavriranja ikon, kakor ga izvaja sovjetska državna restavratorska delavnica. In prav ta razstava je najboljši zagovor pravilnosti te metode. Večina del na razstavi je že popolnoma očiščena vseh preslikav, velik del pa predstavlja razne štadije od pričetka čiščenja do konca. Tu vidimo tudi par še nedotaknjenih ikon, pokritih s kovinsko »obleko«, dalje par še nedotaknjenih tipično »črnih« ikon. Potem pa sledi cela vrsta ikon, ki nam predstavljajo vsa stanja od početka do dovršenega očiščenja. Čiščenje se vrši po plasteh, vsaka plast barve ali laka posebej se skrajno previdno zmiže s slike. Ker je treba vsak slučaj obdelovati individualno, se napravi najprej poskus na kakem manj važnem delu ikone in ko se tako ugotovi stanje, posebno število slojev, ki pokrivajo prvotno barvo, se začne sistematično počasno čiščenje, ki se vrši v ozkih pasovih. Več primerov, ki so tako še v delu, nam nazorno kaže posamezne plasti in mestoma že končno stanje. Več slik je restavriranih napol, tako da je razlika frapantna. Tri do štiri sloje je treba navadno odstraniti, dokler se končno ne doseže prvotna barva. Videl pa sem tudi slučaje, ko je bil šele sedmi sloj pravi.

O rafiniranih posnetkih, ki jih izdelujejo te delavnice in ki sem jih lahko občudoval tudi na

RUSKA IKONA, SV. JURIJ (XVI. STOL.)

razstavi ravno v velikem učinku njenega viška, sv. Trojice, sem pa že zgoraj govoril.

Tako vidimo, da se vrši v Rusiji po vojni sistematično, rafinirano, ogromno delo restavriranja in konserviranja starih umetnostnih spomenikov, o katerem zapad do te razstave ni imel nobenega pravega pojma.

Ako naj povem svoje mnenje o tem ogromnem, znanstveno tako važnem delu, ki ga vodi nekdanji učenec in asistent našega rojaka Antona Ažbeta v Monakovem² Igor Grabar, moram priznati, da bi si štel v srečo, če bi restavratorska kultura med nami dosegla tisti višek, o katerem priča ta razstava. Diskutirati bi se dalo samo o enem: k tradicionalni ikonopisni tehniki spada nekam bistveno kot znak zadnje dovršitve prevlaka s firnežem iz lanenega olja. To prevlako, ki je sama na sebi ena izmed ovir, da vidi oko prvotne barve, restavratorji redno odstranjujejo in jo tudi morajo odstranjati. Da pa barvni vtis firnižane slike ni isti kakor one brez te prevlake, je evidentno in vprašanje je, če ta firnež svoj čas ni imel tudi estetske vloge, saj neprevlečene ikone sploh niso prihajale na trg. Razpravljati bi bilo možno torej o tem, ali ne bi kazalo to prevlako obnavljati. Vendar je estetski učinek očiščenih slik tako popoln, da mislim, da aktualnost tega vprašanja sama po sebi pada.

*

Slike, ki spremljajo naš članek, so namenoma tako izbrane, da osvetlijo razne važne momente v zvezi s problemom ikone, njene zgodovine in njene este-

² Zbornik za umetnostno zgodovino, IV. (1924), 5.

tike: 1. Gruzinska Mati božja iz konca XV. stoletja nam predstavlja »oblečeno« ikono. Občuj je star, od poznejših oblečenih ikon pa se ta loči posebno v tem, da je vsa figura prosta in ne, kakor sicer pogosto, samo obrazi in roke. Slika nam je obenem primer tiste večkrat omenjene vzvišene miline in nadčloveške inteligence, ki je za svetniške tipe vzhodne cerkvene umetnosti tako značilna. — 2. Sv. Nikolaj Čudotvorec iz XII./XIII. stol. je dober primer hieratičnega tipa ikonskih podob in v obrazu primer geometrično izkalkuliranega popolnega obraza, polnega nadnaravne resnosti in modrosti. — 3. in 4. Sv. nadangel Mihael (začetek XVI. stol.) in sv. evangelist Marko (XV. stoletje) sta dobra primera gracioznega sloga srednje dobe ruskega ikonopisja. Opozarjam na monumentalno veličino konture, na tipično vzvišeno inteligenco glav in popolno podreditev vseh detajlov glavnemu predmetu. — 5. Sv. Jurij (XVI. stol.) ima vse pravkar označene poteze, — v 6. Križanje (XV./XVI. stoletje) pa se pri še vedno tradicionalni jasnosti in jedrnatosti kompozicionalnega izraza že javlja tista omenjena nenaravna eleganca, temelječa v medsebojni disproporcioniranosti delov telesa. Ta pretirana eleganca sega tako daleč, da stopa tudi doslej tako važni izraz glave v primeri ž njo precej v ozadje. — 7. Slika »Modrost si je sezidala hišo« (XV. stoletje) nam kaže zgoden primer pozneje tako razširjenih kompliciranih doktrinarnih, dogmatičnih ali drugih literarnih zamislov, ki so brez podrobnega znanja s predmetnimi teksti nerazumljivi. — 8. Boga na sedežu z Marijo in Janezom iz XVIII. stoletja je končno značilen primer pod zapadnim vplivom slikane ikone one dobe, ki se je najbolj oddaljila od žive bizantinske ikonopisne tradicije. Tradicionalna je elegantna disproporcioniranost teles ter tipa Boga in sv. Janeza. Tudi ikonografski motiv Boga s priprošnjikoma človeštva Marije in sv. Janeza Krstnika (Deizis), je tradicionalno bizantinski, čisto zapadne pa so podrobnosti (tron), modeliranje obrazov, tip Marije in angelov ter kompozicija in obdelava oblek. Bizantinski tradiciji pa je približana tudi ta stran s tem, da prevladujeta tradicionalni barvi, rdeča in olivno zelena in da so svetlobe risane zlato, ter posebno tudi, da so gube v primeri z zapadnimi, po katerih so posnete, netektonsko razdrobljene in dekorativno nemirno razdeljene.

SNOPEC IZ SAPPHINE LIRIKE

A. SOVRÈ

Predstavlja si ruševine iz antičnega mesta, ki ga še ni otrebila starinoslovčeva lopata: podrti zidovi, kupi grušča, rezan kamen v celem in v kosih, nakitne proge, oglavja, krne marmornatih kipov in oltarjev, prava nerazmotno zgromadena groblja. Toda tam, glej, dorski tempelj, domalega cel, s trpko plemenitimi obrisi, stoječ v prečudni skladnosti s krajino, ves preprosto in sam po sebi umljiv; tu spet trije vitki jonski stebri s kosom napuščenega prečnika prek

oglavij, bore ostanek svetišča, pa vendar lepota sama! In tako še mnogo drugih razbitkov, ki ti kljub okrnitvi govorijo o stvariteljni moči antičnih umetnikov.

Podobno kot s stavbnimi razvalinami je tudi z grško liriko, v kolikor nam je dosihmal znana. Tudi tu je razmeroma le malo celega; od marsikakega slovečega pesnika imamo zgolj drobljance, po katerih si je čestokrat težko ustvariti pravilno sodbo o vrednosti njegovih del. Vendar so pa med drobci tudi dragulji s prelepim ubrusom, tako lepim, da smo hvaležni usodi, ki nam jih je ohranila, in žalostni obenem, da nam jih ni še več. Le-sèm sodijo zlasti pesmi nemara da najdarovitejšega ženskega genija, kar jih je kdaj služilo Muzam, lirske prigodnice »vijoličnolase, čiste, sladkó smehljajoče se Sapphe«, kot jo z občudovanjem nagovarja njen vrstnik in rojak Alkaios.

Bolj kakor po nesmrtnih poezijah je večini razumništva znano Sapphino ime po rezko opopranih zgodbicah, ki jih prežvekuje kvantaški svet na rovš pesnice že izza časov stare attiške glume. Kaj je bilo neslanim čenčam povod in koliko je nemara pravega jedra v njih, bomo še slišali. Tu omenim le, da je bilo v naših časih treba odločnih glasov mož, kakršni so U. v. Wilamowitz, Welcker in Bethe, da so z veljavno besedo očistili spomin umetnice vsaj najgrših peg. Wilamowitz pravi v svoji sijajni ocenitvi Sapphine lirike celo to, da le-ta kljub svoji brezprimerosti ni glavna stvar, glavno da je »die Frau, die hinter und über diesem Blütenduft und -schimmer ihr reines Haupt erhebt, so hoch und so rein, daß die menschliche Gemeinheit nicht müde wird, mit ihrem Schmutze danach zu werfen. Wir sind es gewohnt, daß die Menschen verhöhnen, was sie nicht verstehen«. Do kraja izmišljena je tudi omledna zgodba, ki pripoveduje, kako se je Sappho — že postarna žena — iz nesrečne ljubezni do Phaona strmoglavila z Leukadskega krša. Reklo »z Leukadske čerí v morje skočiti« je bilo Grkom simbolizem izraz za odrešenje duše od vsakršnih muk in strasti. Tega kašnji niso več razumeli, pa so iz dobrednega pomena spletničili novelistično reč.

Točnega o Sapphinem vnanjem življenju ne vemo dosti. Da se je rodila v Eresu na otoku Lesbu (612 pr. Kr. ali kaj), da se je pritožila bržda v Mytilene, da je živela nekaj časa zbog političnih prevratov, ki so pretresavali njeno domovino, na Siciliji, da se je po vrnitvi naselila zopet v domačem mestu svojega moža, kjer je bržda ovdovala in tudi umrla, to in še kaka malenkost se da z večjo ali manjšo gotovostjo povedati o njeni zemeljski poti. Nič posebnega torej, vse kaj preprosto, kot je življenje velikih umetnikov na zunaj vobče rado brez mikavnih dramatskih zapletkov; zato pa tem jačje doživljajo na znotraj.

Sappho je ostala vdova, čeprav se da iz odlomka neke njene pesmi sklepati, da ni bilo brez snubcev. Ohranjeni drobec vsebuje preprosto, izredno ljubeznivo in pristojno odklonitev mlajšega moža, odpoved, ki ji je videti, da je stisnila

nemara pesnici, ko se je odločila, trpka bolečina srcé:

Prijatelj ko doslej mi bodi,
ženó pa mlajšo si dobodi:
sem v letih jaz, ti mlad si mož,
moj vrt je pust, ti rad bi rož.

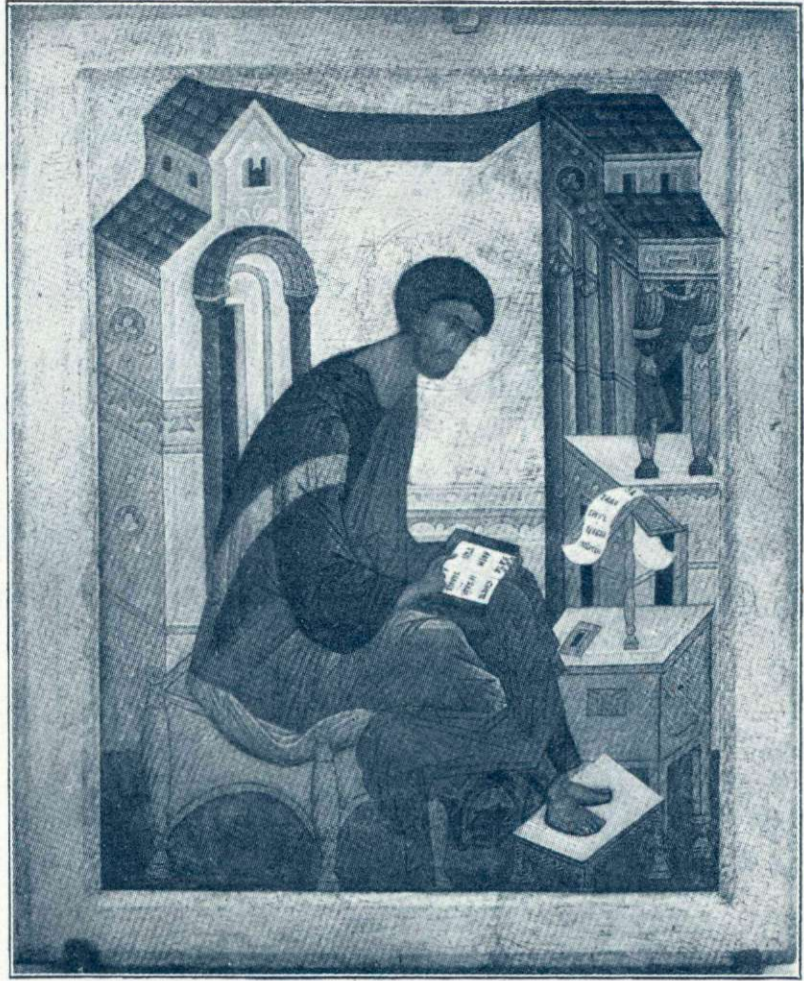
Vse drugače zvené besede, ki odpravi ž njimi nadležnega vsiljivca; mož se ji približa z zvodniškim ali drugače nepoštenim namenom, toda že njena nepristopna ženska dostojanstvenost ga tako porazi, da ne ve ne kam ne kod, kaj šele odgovor:

Če lep bi bil in pôšten tvoj namèn,
bi jezik ne jecljál ti nakažèn,
ne bégale bi od sramú očí:
kedor je mož, iz srca govori.

Sappho je bila v Mytilenah načelnica ženskemu društvu, ki mu je bil glavni namen služba boginji Aphroditu. Že to sámo priča, da je imela med svojimi rojakinjami velik ugled; potrjuje pa domnevo zlasti dejstvo, da so pošiljali premožni starši vsega grškega otočja in še od drugod svojo žensko deco k njej v muzično izobrazbo. Poučevala je deklice v petju, godbi in plesu, jih vadila v uglajenem vedenju in zlaganju družabnih pesmi, jih uvajala v bogočastje in plela ž njimi vence Aphroditu, skratka, vzdrževala je, če hočemo, nekako deklinško vzgojilnico, kjer je prejemal mladi ženski svet skrben pouk o vsem, kar sta zahtevala čas in moda od olikanih grških gospé.

Naravno je, da so se prepletale med dovtetnimi srci mladih gojenk in lepo, duhovito, gosposko učiteljico vezi presrčnega prijateljstva, spoštovanja in oboževanja. Saj tudi danes ni drugače in bo zmerom takó. Sappho je vračala svojim častilkam z ljubeznijo, iz katere žehti navidez vročih strastne erotičnosti. To in pa dejstvo, da je sploh vsa njena poezija prepojena z nagnjenjem do lastnega spola, je dalo že starim povod za ustvaritev pojma tako imenovane »lesbiške ljubezni«, homoerotične zablode žená, kakršna je bila med grškim ženstvom tuintam res v navadi, nemara celò pogosteje kot v splošnem dandanes.¹ Attiška gluma, še bolj pa kašnji učeni razlagalci so naprtili Sapphi slóves prve in najbolj proustužne oznanjevalke te skrite zabrede; s tem so vzeli njenim pesnim vse, kar je duhovnega v njih, njo pa zaznamovali s sramotnim žigom opačne hotníce. V tem načinu ocenjevanja je mnogo zlobe, mnogo tudi nerazumevanja. Athenec si sploh predstavljati ni utegnil, kako je môči ženskemu bitju nastopati v javnosti in dajati svetu povod, da govori o njegovem delu in nedelu, kot je bilo pri Sapphi obično. Athenska žena je bila iz družabnega življenja za zmerom izključena; priklenjena je bila zgolj na dom, kjer ji je v puščobi in samoti, med gospodinjskimi posli v družbi služinčadi usihalo življenje. Drugače pri Dorcih in Aiolcih. Njihovo ženstvo je bilo z moškimi enakopravno in se je smelo ude-

¹ Gl. Hans Licht, Sittengeschichte Griechenlands, Aretz, Dresden und Zürich; izčrpno delo, pred kratkim izšlo.

RUSKA IKONA, SV. EVANGELIST MARKO
(XV. STOL.)

leževati vsega, kar se je koli godilo v javnem, ter uveljavljati tudi svoje morebitne duševne zmožnosti. Te so bile v aiolski Sapphi neprimerno velike, njeno ime po vsem grškem svetu znano in češčeno, povoda torej dovolj, da jo je postavila ujedljiva athenska gluma v zlohотно izpačeni podobi na oder, očitajoč ji nenasitno lákot po moškem in v isti sapi tribadstvo. Pa tudi modernemu človeku je pravilno ocenjevanje Sapphine poezije težko, če ne upošteva nam v marsičem povse tuje grške čuvstvenosti, običajev in predsodkov. Ne smemo namreč pozabiti, da je videl Grk možnost pravega, globokega, iz duše v dušo segajočega prijateljstva le med pripadniki istega spola. Kdo ne pozna Sokratovih odnosov do Alkibiada? Ali je treba gledé tega še posebej omenjati Platona, Sophokla in celo vrsto drugih, ne samo po duhu, tudi po srcu velikih mož? Seveda je v takih prijateljskih zvezah premnogokrat zabrnela erotična struna. Mi smatramo le-to za zablodo, Grku je bilo prirodno in domače. Ali v Sapphinem razmerju do njenih učenk te vrste čutnosti ni iskati. Krepkó in po pravici zavrača Wilamowitz to domnevanje, ko pravi: »Hier, wo ... die selbstbewußte Dienerin der Göttin, die Lehrerin und Meisterin zu ihren Schülerinnen redet, deren Seelen sie selbst erst zum geistigen Leben erweckt hat, wo also jeder unlautere Gedanke nicht nur eine Blasphemie, sondern eine Dummheit ist, wirkt die Sprache des heißen, sehnenenden Liebesgeföhles freilich wie ein Klang aus einer anderen Welt, aber aus keiner irdischen; nur schwingt sie sich nicht in die Ätherhöhen der Spekulation ... sondern hält sich echt weiblich an die Person,

die doch kaum mehr bedeutet als der Ganymed für Goethe. Ein Mann darf gar nicht wagen, das ganz verstehen zu wollen; er verstummt und horcht in Andacht der Offenbarung einer Weiblichkeit, die darum göttlich ist, weil sie ganz Natur ist.«

Deklice so ostajale v Sapphinem zavodu navadno toliko časa, da so bile godne za možitev. Kadar so odhajale, ta ali ona nemara, da bi stopila v zakonsko zvezo z možem, ki ga ni ljubila, so obilno tekle solzé. Tako slovo je vsebina mehko žalobni pesmi, ki se je ohranila domalega vsa na nekem pred par desetletji najdenem pápyru; manjka ji začetek in konec; odlikuje se po nedosegljivi zvočnosti izraza — v izvorniku, kajpak:

Je v solzàh se poslavljalà,
poslavljalà, mi dejàla:
»Ostra bol mi v duši grêbe,
ko pustiti moram tebe.«

Vrnem ji besede take:
»Pojdi voljno, misli name!
Znaj, da koder pot te vódi,
ljúbav moja s tabo hódi!

Ti boš mórda pozabíla,
ali jaz bom vdilj pomníla
vseh prelesti, ki uživáli
družno sve jih, ko sve brali

rože v snopce si po trati,
ko si kítila sencà mi
z venci iz vijól, krebúljič,
iz krebúljič in kaduljič,

sebi plêla okoli čêla
cvetk pomladnih pestre kite,
krog vratu jih ovijàla,
v belo nédrje jih stlala,

lepolaso še glavíco
prepajàje si z rosíco
rožnih olj, sladkó vonjavih,
rujno čistih, lesketávih — — —«

Ves žar svojega vročega občutja je Sappho vdihnila, vso milino in prelestno pestrost barvitih podob vtakala v svoje svatovske pesmi. Zlágala jih je svojim ljubljenkam za poročni dan, in sicer po večini v obliki zborskih spevov, ki so jih prednašali pri svatovskih obredih zbori deklic na čast svojim srečnim tovarišicam. Nobena teh pesmi se ni ohranila v celoti, le nekaj odlomkov poznamo, vendar zadostujejo, da moremo občudovati v njih veliko nadarjenost pesnice. En sam večji drobec je med njimi, čudna pesem, ki izraža pesnično ljubezen do neveste z brezprimerno neposrednostjo žarnega južnega čuvstvovanja. V uvodu omenja nekoliko hudomušno ženina, ki sedi mirno kakor bog nevesti nasproti, v naslednjem pa meri svoje lastno plameneče čuvstvo ob njegovi togi hladnosti:

Kot bog je mož, ki daješ mu pravico,
da srečen v tvoji družbi sme sedeti,
da more ti v okó smehljávo zreti,
slušàje ust ti sladko govorico.

A jaz zakleta v tajen čar se zdím,
če ugledam te, prevzeta z vročo sló,
gomzeč prešine ogenj mi telo,
zastane jezik, nema ostrmim:
mi zagluší uho šumòt neznan,
pogrezne pògled v sómrak se temán ...

Sprevod neveste na novi dom se je vršil o mraku, pred očmi zvezde večernice. Tej velja tožba majcnega drobca, češ, kako neusmiljena je, da jemlje materi otroka iz okrilja in ga prepušča tujemu možu v lastnino:

Večer, ki privajaš domov,
kar jutrnja zarja razvaja,
ovčico privedeš,
privedeš kozíco,
a materi zvedeš dete!

Deklè, ki se vda v zakon, je podobno cvetlici, če jo pohodi brezčutna noga:

Kakor pogázijo v gori
pastirjev noge hiacinto,
da se škrlatni njen cvet
ospè ko krvca po zemlji!

Čudovita podoba, ki ji je težkó najti enake! Poročila se je druga prijateljica, lepa in še mlada, vendar že blizu dobi, ko pričinja po grških nazorih devištvo rjaveti. Toda kako ljubeznivo umeje pesnica opravičiti to po večini ne posebno všečno zamudo. Deklè je

ko rdeča medénka na strmi veji,
visoko, visoko v najvišjem vrhu:
pozabil jo je trgáč ob branju —
o, ni je pozabil, do nje ni mogel.

Vprašam te, kolikokrat naletiš v moderni pesmi na tako točno, živo, preprosto, a vendar tako nedopovedno učinkovito prisposobo! Ženin se vedno blagruje in hvali, dasiprav včasih z rahlim podsmeškom, n. pr.:

Kvišku stene, mož zidar:
svatujemo!
V sobo sodi strop visòk:
pirujemo!
Ženin gre, orjak ko Ares:
sláva mu!
Višji ko največji hrust:
presláva mu!

Med svatbenimi obredi je mnogo takih, ki dajejo objestnemu dekliškemu zboru ugodno priliko za nedolžno razposajene šale, naperjene proti moškemu svatom. Najhuje se godi »tovarišu«, ki ima nalógo, da brani sicer radovednim, ali nepoklicanim pričam vstop v poročno sobo. Nadenj se vsiplje od vseh plati ploha zbadljivk, da mu kakor ose brnijo mimo zardelih ušes. Enega le-teh nesrečnikov je obdarila blagodatna narava z izredno velikimi stopali, da jim je ob drobnih dekliških nožicah približno tako kakor Guliveru

med gomaznimi Liliputanci. Dekleta seveda tudi to porabijo pa ga podražijo, češ:

Glej, glej, na vratih: to je dečko, dá:
nogáčo sedem sežnjev dolgo ima;
v opanke zreže kož volovskih pet,
a šiva jih smolarjev mu deset!

Sappho izvablja svoji plunki vse melodije, ki jih ubira na strune človeškega srcá vsemogočni Eros. V prelepih, večno veljavnih prisposodobah slika njegovo nezmagljivo silo: zdaj se ji približa skrivaj, plazeč se tiho kakor kača, ves sladák je, ves trpek obenem, zdaj jo zajame z viharno močjo, da zaječi pod njegovim trdim popadom:

Kot burja v gorski hrast
V srcé mi plane Eros.

Nad vse presrčna je naivna izpoved deklice, ki ji je ljubezen vzela mir in voljo do dela pri materi:

O zlata mati,
ne morem več
na státive ti tkati:
je mladec me stasit objel,
je mladi mi srcé zatel.

Tudi za izraz ljubosumnosti ima pesnica pravo besedo. Ko jo ljubljena deklica zapusti in si izbere drugo prijateljico, ki ji bogovi niso dali pevskega darú, napiše Sappho na tekmičo pesem, koje ohranjeni odlomek lepo izraža samozavestni ponos oblagodarjene umetnice:

Ko ležeš v grob, ne bo po tebi
spomina ne in ne željá:
saj rož pierskih čarovitost
ti níkdar delež ni bilà:
brezimna tudi v Hadu senca
med séncami boš ginila.

Nastroj mesečne noči ti veje iz ostanka:

Zvezde, gizdávi luni družíce,
brž si leskotno zagrnejo lice,
kadar v ščipu žarko obsveti
zémljo somórno,

prijetnost opoldanskega počitka ob vročem dnevu iz drugega koščka:

Díše jablani skoz veje
šum hladán,
pada s trepetavih listov
v kapljah san.

Mar je to res dva tisoč pet sto let staro? Ali ni od včeraj?

Za konec sem prihranil draguljec, tako sijajen, da ne vem, kaj je vredno na njem večjega občudovanja, ali prostodušni izliv koprnečega srcá, ali neposnemljiva zvonkóst grške besede, ali preprosti ton, kakršnega nahajaš v narodni pesmi. Ne utrpim si, da bi ne postavil poleg prevoda tudi izvirnega besedila:

Δέδουκε μὲν ἂ σελάννα
καὶ πληράδες, μέσαι δὲ
νύκτες, παρὰ δ' ἔρχετ' ὥρα,
ἔγω δὲ μόνα κατεύδω.

Zášel že je mesec,
gostosevci ž njim,
pólnoč je, prešla je ura,
jaz pa sama spim.

Prevod ti kar sam sili v peró: beseda za besedo, brez vsakega pridevka, celò v natančno istem redu, in vendar dobiš tudi v slovenščini stih, ki poje. Vsi tu navedeni poskusi, tudi zadnji, so seveda le medel odraz večne lepote izvirnika. Zato pa sezi, kdor moreš, rajši po njem! Že to, da dobi človek možnost čitanja Sapphinih pesmi v njenem jeziku, že to sámo, pravim, je vredno truda, ki ga prizadeva učenje grščine!

PREŠERNOVO ODVET- NIŠTVO IN ŠE KAJ

DR. JOSIP MAL

O zadevi Prešernovih odklonjenih prošenj za advokaturu je obširno in izčrpno pisal že prof. Kidrič (Razprave, III, 1926, str. 45 do 109). Ker sem pri svojih kulturnozgodovinskih studijah našel zadnji čas v ljubljanskih arhivih nekaj gradiva, ki pojasnjuje in osvetljuje to stran iz življenja našega pesnika, naj objavim na tem mestu te podatke. Ž njimi bo vsaj deloma odstranjeno ugibanje, »kako se je moglo zgoditi, da Prešeren 27. aprila 1846 ni vložil prošnje zama« (Razprave, III, str. 95).

Kot prvi klin v lestvo do samostojne advokature je bilo treba Prešernu prebiti predpisani odvetniški izpit pri celovškem apelacijskem sodišču. Njegova prošnja za dopust pri kameralni prokuraturi je sicer že znana, vendar naj pa v izpopolnilo prešernoslovskega gradiva omenim, da se je s to zadevo bavil tudi gubernij.

Prešernov šef Scheuchenstuel je namreč dne 29. novembra 1831 poročal deželnemu predsedstvu [dodatno k svojemu poročilu od dne 14. novembra radi dovolitve šesttedenskega dopusta »neplačanemu konceptnemu praktikantu dr. Prešernu«, da bi opravil apelacijske skušnje], da je tega dne Prešeren zaprosil za odpust iz državne službe. Na vladni seji dne 9. decembra 1831 je o tem poročal gubernijski svetnik Vesel; odpoved so kajpak vzeli na znanje in rešitev datirali s 15. decembrom.¹

Ko se je Prešeren zopet potegoval za odvetniško mesto v Ljubljani, ki so ga razpisali jeseni 1843, je novi predsednik ljubljanskega mestnega in deželnega sodišča Karel pl. Pettenegg dne 24. decembra 1843 vložil pri policijskem ravnateljstvu vprašanje, da-li vejo tam kaj obtežilnega proti enemu ali drugemu kandidatu, ki so se oglasili za izpraznjena advokatska mesta (i. s. dr. Filip Pfefferer, dr. Anton Rak — okr. sodnik v Meki-njah, dr. Anton Rudolph, dr. Fr. Prešeren, dr. Jož. Rosina — konceptni praktikant pri kam. prokuraturi in dr. Jan. Toman). Pettenegg pravi, da se obrača do policijske direkcije zaradi tega, ker

¹ Gubernijski predsedstveni akti, št. 2473 de a. 1831 (sedaj v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani).

med akti svojega urada ne najde nikakega pojasnila, ko se vendar čujejo taki ugovori zoper nekatere naštetih prosilcev, da bi jih zaenkrat ne bilo mogoče predlagati, ako se očitki izkažejo za resnične.

Mladi konceptni praktikant pri policiji Jož. Gorjup (Gariup), ki je 3. januarja 1844 mundiral in ekspediral odgovor svojega šefa dr. Uhrerja z dne 30. decembra 1843, je sestavil o vseh zgoraj imenovanih kompetentih posebno konduito listo. Ker bomo iz njene celote mogli prav spoznati tehtanje značajev in življenja v luči policije, zato naj v naslednjem podajamo te navedbe.

O dr. Pfeffererju (sinu kontrolorja pri ljubljanski mestni blagajni), o dr. Rosini in o dr. Tomanu stoji tu, da so bila njihova verska in politična načela neoporečna, Rakova so bila izvrstna (gediegen), Rudolphova pa prav izvrstna. Prešernova verska načela so tu ocenjena kot »slaba, radi prevelikega racionalizma zmeden(a)«, politična pa »racionalistom lastna«.

Glede načina življenja trdi lista pri Pfeffererju, Raku in Rudolphu: »zelo urejen, dober gospodar, trezen, vljuden, domačnost, živi sam zase«. O Prešernu pravi ta rubrika: »neurejen, pitju in čutnemu uživanju vdan, nefine manire in le trezen ni prenapet.« Rosina dalje je bil: »sam zase, tih, skromen, v obnašanju nekoliko nefin,« — dr. Toman pa: »sedaj domačnost, poprej uživanju in igri močno vdan, ima mnogo potreb, vljuden, toda nespreten. Slab gospodar.«

Glede javnega mnjenja stoji pri dr. Pfeffererju, da je spreten in pošten, dr. Rak je zelo pravičen, toda manj spreten, dr. Rudolph je zelo pravičen, silno vnet in ima mnogo sposobnosti. O Prešernu stoji, da je na glasu »posebne spretnosti (toda rezonêrja) in tudi pravičnosti«. Rosina je imel po mnenju policije »mного vneme in poštenosti, a manj spretnosti«, dr. Toman pa veliko spretnosti, mnogo vneme, toda malo poštenosti.

O osebnih in gmotnih razmerah pravi ocena pri Pfeffererju, da je »samski, ranžiran, zelo varčen, ima nekaj premoženja in veliko delavnosti«. Pri dr. Raku stoji, da je poročen z Adelo Caprez, oče dveh ali treh otrok, slabega zdravja, sicer pa je ranžiran in ima nekaj prihrankov. Dr. Rudolph je bil poročen, zdrav, premožen, splošno priljubljen in so mu ljudje zaupali. O Prešernu beremo, da je samski, sicer ranžiran, toda brez premoženja, zdrav. Dr. Rosina je bil »samec, komaj ranžiran, brez premoženja, moral se je boriti z mnogim pomanjkanjem«. O dr. Tomanu pravi policijsko izvestje, da je »poročen, sedaj ranžiran, njegova žena je imela premoženje, bil je zapleten v sumljive dolgove«.

V »opombi« sledi nato še o vsakem kompetentu kratka o z n a k a. Po tej je bil Pfefferer »pri javnosti zelo priljubljen«, Rak je »užival spoštovanje in zaupanje«, Rudolphove »lastnosti upravičujejo k najlepšim pričakovanjem«. Prešeren »bi mogel po spremembi načel in načina življenja prav dobro ustrezati« (dürfte nach geänderten Grundsätzen und Lebensweise sehr gut entsprechen).

Dr. Rosina je bil »pri občinstvu malo znan; se v ničemer ne odlikuje«, — dr. Toman končno je odnesel to-le pripombo: »Četudi sedaj poravnano, vendar je v njegovo veliko škodo ostala aféra iz l. 1841.² pri javnosti v živem spominu.«

Dasi je to pot ljubljanski sodni gremij predlagal Prešerna primo loco za izpraznjeno odvetniško mesto, je vendar obveljal nasprotni predlog predsednika dež. sodišča, ki se je opiral na izjave policije: advokatski dekret je prejel dr. Pfefferer.

Sodni predsednik Pettegg je v svojem motivacijskem poročilu namignil, da bi mogel Prešerna predlagati prihodnjič, če se bo popolnoma popboljšal. Predlog za imenovanje na njegovo ponovno prošnjo z dne 27. aprila 1846 pa je izšel še preden je ljubljanska policija poročala, da je Prešernovo življenje popolnoma urejeno. Zdi se, da sta sedaj padla na tehtnico predvsem ozir, da je bil Prešeren po letih najstarejši, in pa dejstvo, da se je za odvetniško mesto najdalje in najvztrajneje potegoval; k uspehu je pripomogel morda tudi kak Prešernov zagovornik in prijatelj.

Iz prezidialnega opravnega protokola je razvidno le toliko, da je predsedstvo celovskega apelacijskega sodišča zahtevalo poročila o dr. J. Tomanu, dr. Prešernu in dr. Zupančiču. Pri guberniju so še istega dne (5. avg. 1846) o tem zaslišali ljubljansko policijsko ravnateljstvo. To je poslalo zahtevana pojasnila 16. avgusta, nakar so poslali odgovor apelacijskemu sodišču v Celovec. Morda je romal tja ves akt (prez. št. 995 in 1045), ali pa se je kam (s koncepti vred) založil; danes ga ni v fasciklu, kjer bi moral biti, med akti, ki so jih l. 1860. pri vladi skartirali, pa tudi ni naveden.

To izgubo nam deloma nadomestijo ohranjeni spisi ljubljanske policijske direkcije. Tu je namreč ohranjen dopis guvernerja Weingartna z dne 5. avgusta 1846 (pr. št. 995), s katerim obvešča policijo, da je po sporočilu notranjeavstrijskega apelacijskega sodišča v Celovcu imenovalo najvišje sodišče z dvornim dekretom od dne 22. julija 1846, št. 5051 in 5069, doktorje Jan. Tomana, Fr. Prešerna in Fr. Zupančiča za advokate na Kranjskem, in sicer prvega s sedežem v Postojni, drugega v Kranju in tretjega v Novem mestu. Guverner naroča potem, naj policijsko ravnateljstvo poda o teh treh odvetnikih običajna poročila glede njihovega nramnega in državljanskega obnašanja.

Policijski nadkomisar Suchanek je 13. avgusta 1846 predložil dež. predsedstvu zahtevano poročilo (ki ga je mundiral 15. avg. konceptni praktikant Gorjup). Suchanek, ki je od kresa dalje nadomeščal domov na Tirolsko na dvomesečni dopust odišlega ravnatelja Uhrerja, pravi o dr. Tomanu, da v političnem oziru ni o njem nič neugodnega čuti, v državljanskem oziru pa pripominja, da se je v prejšnjih letih zadolžil iz strasti do igre in uživanja. Pravi, da je potem

² Gl. o tej aferi: Kidrič, o. c., str. 85. Tomanu so očitali tudi, da je l. 1836. kot pooblaščenec Matevža Grašiča izgubil neke dokumente. — O prednjem prim.: arhiv pri Nar. muzeju, policijski spisi, ne 331 de a. 1843.

nekako pred šestimi leti nenadoma izginil iz Ljubljane. Ko se je njegov svak, apelacijski svetnik Čop sporazumel z upniki, se je vrnil, vse poplačal in živi odslej umerjeno in se ne govori o njem nič neugodnega. O Zupančiču beremo, da ni čuti o njem niti v moralnem niti v državljanskem oziru nič; je v vsakem oziru hvalevrednega vedenja in je med ljudstvom na zelo dobrem glasu.

O Prešernu piše Suchanek, da je »v splošnem znan kot spreten in pošten mož (redlicher Mann), le z ozirom na njegovo poprejšnje nagnjenje k pitju in poltenosti mu javno mnenje ni bilo popolnoma naklonjeno, v katerem pogledu pa se je Prešeren pozneje poboljšal, tako da njegovo sedanje obnašanje ne daje povoda za nobeno neugodno pripombo. Glede njegovega političnega mišljenja ni tukaj nič neugodnega znano.«

Ravno dve leti pred končno odločitvijo o usodi Prešernovega odvetništva se pesnikovo ime navaja v neki drugi zvezi. Dogodek sicer ne posega globlje v njegovo življenje, ker pa osvetljuje nekoliko podrobneje takratne ljubljanske družabne razmere, naj ob tej priložnosti tudi o tem spregovorim.

V začetku poletja 1844 se je namreč več gostov Perlesove pivovarne »pri divji kozi« (Zur Gemse) v Slonovi (sedaj Prešernovi) ulici dogovorilo, da bodo ob določenih večerih prirejali tam glasbene zabave. Pri teh zabavah je nekaj časa tudi ostalo. Ker so prireditve močno ugajale in je bilo gostov vedno več, so sklenili, da osnujejo pravcato društvo, si izvolijo predsednika in določijo pravila. Ko so se z gostilničarjem »pri divji kozi« nekaj spričkali, je družba zapustila njegove lokale in se preselila v prostore na Liningerjevem vrtu v Šiški. Da bi bile te zabave čimbolj zanimive, so dalje sklenili, da bodo glasbenim izvajanjem pridružili tudi humoristična predavanja.

Vse to je pa je prišlo na ušesa policiji. Dne 29. julija 1844 je imel višji policijski komisar Suchanek v rokah že cel članski seznam s poslovníkom vred. Njegovo poročilo je odšlo na gubernij in odtam je o tem ljubljanskem muzikalno-humorističnem društvu zvedel tudi Sedlnitzky. Ta je hitro (3. avg. 1844) naročil policijskemu direktorju, da mu sporočijo, kaj so ukrenili radi tega »na nezakonit način nastalega društva za družabne večerne zabave«.

Predsednik odn. protektor tega muzikalno-humorističnega društva je bil dež. živinozdravnik dr. Struppi, odbornika pa deželno-sodni registrant Schreiber in sodnijski kandidat Potrato, glasbeni ravnatelj je bil klavirski učitelj Hilscher, blagajnik pa trgovec Schäber. Člani so bili: hišni posestnik in usnjar Bals, hišni posestnik Dolničar, zasebni učitelj Fleischmann, trgovec in hišni posestnik Fröhlich, sprevodnik Haring, poštni uradnik Heinzl, sodnijski kandidat Hoffmann, konceptna praktikanta pri okrajnem komisariatu za ljubljansko okolico Kersnik in Košir, akademični slikar Kurz pl. Goldenstein, trije bratje trgovci Lininger, sodnijski kandidati Logar, Podboj in Strangfeld, violinski učitelj Märkl, jurist Raab, stavbnik Raimund, absol. jurist Rechfeld, čevljar Fr. Sark, tiskarnar Sassenberg, knjigovod-

stveni ingrosist Schröpök, knjigovodstveni oficial Schrei pl. Redlwerth, trgovec Zupančič in oskrbovalni asistent Zotter.

Člana sta bila tudi še glasbeni učitelj Reichmann in trgovski spediter Tribuzzi, ki sta pa izstopila iz društva, ker se nista strinjala s preselitvijo od »divje koze« k Liningerju v Šiško. Kot gostje pa so bili pri produkcijah navzočni tudi nečlani. Tako so n. pr. prisostvovali izvajanjem v ponedeljek 22. julija stolni regens chori Rihar ter žena usnjarja Balsa s svojo sestro. Prihodnja produkcija se je vršila naslednji ponedeljek (29. julija); v soboto poprej (27. julija) so imeli zanjo skušnjo. Ob tej priliki sta se kot nova člana vpisala dr. prava Prešeren ter hišni posestnik in trgovec Debevec.

Sodnijski kandidat Hoffmann je na teh sestankih imel šaljiva in satirična predavanja, stavbnik Raimund, ki je rad koga s kako lažnivo — potegnili, pa naj bi pripovedoval same neresničnosti in izmišljotine. Hoffmann na primer je 22. julija, ko so se prvič zbrali v novih prostorih pri Liningerju, imel tako humoristično predavanje, ki je želo mnogo odobravanja. Pripovedoval je o razliki med navadnim vojakom in častnikom, privoščil si je akcijsko družbo, ki je hotela pod Rožnikom kopati živo srebro, ter ošinil razne posili-mladostnike, češ: Bog je ustvaril človeka iz zemlje, pa bi bilo bolje, da bi ga naredil iz morske pene, ker bi se na starost mogel vsakdo poljubno osnažiti in ostrugati. Na lahkoživce leti strelica, da je vrag vendarle dober dečko. Na vsak način boljši kot ljubljanski mladi gospodje. Kajti če je vrag koga zapeljal, ga tudi vzame, dočim »naši mladi gospodje« deklic, ki so jih zapeljali, ne vzamejo, marveč jih pustijo obsedeti.

Društveni lažnivi kljukec Raimund, ki so mu nadelo ime »Lugenschippel«, pa ni tako dobro opravil svoje naloge. V svojem predavanju je nagromadil toliko nezmiselnosti, da so ga morali celo pograti, češ, naj prihodnjič poda kaj boljšega. Na sporedu so bile seveda tudi pevske in glasbene točke. — Tiskarnar Sassenberg je za to prireditev prispeval transparent z (nemško) devizo: »Ljubezen, prijateljstvo in sloga naj poživlja naše društvo.«

Vsak društvenik je plačal mesečno članarino 10 krajcarjev. Kdor ni prišel na običajne prireditve ob ponedeljkih, je moral plačati 5 krajcarjev kazni. Vse spore med društveniki je moral poravnati odbor; kdor bi si iskal zadoščenja sam, tega bi iz društva izključili. Vsi odborovi sklepi so le ustni, nič ni pismenega razen seznama članov, ki ga mora imeti blagajnik zaradi potrebne kontrole o plačani članarini.

Z vso to zadevo bi se po preselitvi v Šiško (izven pomerija) moral prav za prav baviti kresijski glavvar. Ker pa je bil Mac-Neven znan kot neekspe-ditiven uradnik, je vzela stvar v roke ljubljanska policija. Policijski ravnatelj se je mogel opravičevati tudi s tem, da so člani večinoma ljubljanci in med njimi mnogo uradnikov. Poklical je k sebi predsednika Struppija. Opozoril ga je na to, da humoristična izvajanja in namigavanja prav lahko povzročijo razne pritožbe, prepire in

neljube izgrede. Dejal mu je, kako malo primerno je, da nastopajo mladi ljudje, ki so že v državni službi ali se ji hočejo posvetiti, kakor navadni muzikanti v javni gostilni in četudi samo pred honoracijami. Opozoril ga je še, da se na javnih krajih ne sme brez predhodne cenzure in obvestitve oblasti nič predavati. Ko mu je tako povedal, da je policija o vsem dobro poučena in da takih sestankov tudi dež. guverner ne odobrava, mu je dal na prosto, da zaprosi za dovoljenje, ustanoviti društvo.

Dr. Struppi se je nekoliko izvijal, češ, da se doslej še ni ustanovilo nikako pravo društvo. Pač so govorili, da bodo ti ali oni v odboru, toda to je bila le bolj šala. Res pa je, da so sklenili nekateri ljubitelji glasbe, h katerim se šteje tudi on sam, da bodo vsak ponedeljek izvajali pri Liningerju nekaj glasbenih komadov; ob tej priložnosti se je predvajalo tudi nekaj humorističnih pripomb. Mesečni prispevki naj bi služili le za nakup muzikalij. Končno je Struppi obljubil, da bo gledal, da se zabavni sestanki opustijo.

Zdi se, da so ti večeri o ozirom na to vladno »zanimanje« polagoma zamrli. Dočim se je zabavni večer 5. avgusta vršil še po načrtu, se je prihodnji ponedeljek (12. avg.) otvoritev precej zavlekla. Mnogo članov je namreč izostalo in šele kesno so začeli »muzicirati«; večer je bil tudi brez vseh nevarnih humorističnih predavanj, tako da policija ni mogla nič posebnega omeniti. Opozorila pa je o vsem tem glavarja ljubljanske kresije Mac-Nevena, da pazi na delovanje članov tega muzikalno-humorističnega društva, ki so baje nameravali zaprositi pri okrajnem komisariatu, da jim dovoli nadaljevati njihove zabavne sestanke.

Prešernovo ime se omenja parkrat tudi v zvezi z dogodki, ki jih je povzročilo burno leto 1848. Dne 5. maja 1848 so se vršile v Kranju volitve poslancev za nemški državni zbor v Frankfurtu. Radi močne agitacije od slovenske strani je bilo zanimanje za te volitve zelo majhno. Od 121 volilnih mož je volilo le 29. Ker ni dobil noben kandidat absolutne večine, so volili trikrat zaporedoma. Pri vseh treh volitvah je dobil Prešeren po en glas. Dal mu ga je volilec Jakob Zakotnik iz Dorfarjev pri Stari Loki h. št. 19, ki je volil Prešerna za poslanca, za njegovega namestnika pa dr. Kavčiča (izvoljen je bil Flor. Konšek, za namestnika dr. Kavčič).

Kmalu po Prešernovi smrti so nekako sredi meseca marca 1849 izobesili v Ljubljani pri »Slonu« v drugi gostilniški sobi v zlatem okviru in pod steklom Prešernove verze »Vremena Kranjcem bodo se zjasnila«. Stihi so bili kaligrafsko in v barvah pisani ter obdani z dvema slovenskima zastavicama in avstr. cesarskim orlom. Brez dvoma so to tablo obesili tja dijaki in mlajši uradniki, ki so zahajali v ta lokal. V sosednji sobi pa so se zbirali visoki birokrati. Med obojimi je prišlo parkrat do ostrejših preprirov, zlasti ko jih je mladina dražila z raznimi (posebno s slovenskimi) pesmimi. Ko je nekdo v »gosposki« sobi zagrozil, da se bo vse to poplačalo (Buben sind immer bestraft worden und werden auch jetzt noch bestraft werden), so bili omladinci užaljeni. Zapeli

so svoj »Fuchslid« z improviziranim dostavkom »schwarzgelbe Herren im Zimmer da drinnen«. Odlični gostje iz sosednje sobe, ki so ovadili dijake, da so ob tisti priliki — 1. maja 1849 — vzklikali madjarskim revolucionarjem »Éljen barátom« (pristavka »Kossuth« jim niso mogli dokazati), so dosegli, da je gostilničar odstranil tablo s spotekljivimi Prešernovimi verzi.¹

EPILOG K O. BŘEZINI

(Studije in polemike)

TINE DEBELJAK

Tako je govorila k meni duša moja in lica
ji je preletel spomin na sveti hip,
ko ji plašč zemlje pade z eternih udov in
zazvoni z žarki prelomljenimi,
in ko bo pred očetovskim pogledom Najvišjega,
zardela v vonjivi krvi svoje nesmrtnosti,
odgovarjala na veke.

Iz pesmi: Kraljica upanja.

S tem verzom iz Březinove zbirke »Vetrovi od tečajev« so prijatelji naznanili na mrtvaškem listu pesnikovo smrt, ki mu je v ponedeljek po cvetni nedelji, na praznik Oznanjenja Gospodovega 25. marca t. l. podala roko, da ga popelje »za klicem vseh pesmi, skritih v preteklih in bodočih svetovih in dušah, in k združitvi vseh preteklih in bodočih dni in noči v en dan, v katerem noči ne bo (Vino silnih)«. Čeprav je vse njegovo življenje in pesniško delo rastlo v senci Smrti, se je vendar ni nadejal še zdaj: po slavnostih ob šestdesetletnici bi strastno rad živel vsaj še eno leto, da bi dozorela v njem najglobokejša spoznanja iz »Skritih dogajanj«. Pa srčna bol je bila silnejša kot srčna želja, in na veliki četrtek so ga pokopali — ne v višegradskem Pantheonu — v moravskih Jaromeřicah na njegovo željo provincialno preprosto pa z udeležbo vlade in univerz: iz sokolske dvorane, kjer je ležal na katafalku, so truplo pod častno stražo gasilcev prenesli v veliko baročno cerkev k blagoslovu, na kar se je sprevod razvil pod vodstvom prijatelja pesnika župnika Jakoba Demla na pokopališče, kjer mu je zadnjo zemeljsko službo — da je spustil rakev v grob — med drugimi opravil mojster Bílek. V imenu češko-slov. pisateljev je govoril Jar. Kvapil, in potem kot sicer v provinci: župnik Deml, Sokoli in Orli, zastopnik Kramařeve stranke, rojaki s Počatek, ki so mu prinesli prsti z groba staršev... itd. (Mestna občina je dala sneti film za »Březinov muzej«). — Tako so dali zemlji, kar je bilo zemeljskega, kakor je pesnik sam s prečudno intuitivno prisposobo določil svoj čas:

Utrujeni od sveta podamo roko Prijateljici, ki nas
odvede odtod
in smrt bo naša kot smrt očiščenih ljudi:
podobna hoji
iz sob, prenasičenih z vonji, v cerkev na cvetno
nedeljo...

(Vino silnih)

Da, v Cerkev zmagoslavno na cvetno nedeljo leta 1929.

*

¹ Gub. in polic. predsedstveni spisi iz dotičnih let.

Ker je smrt pesnikova sledila neposredno po slavnostni 60 letnici (15. okt. 1928), h kateri so se Čehi, zavedajoč se, da je Bř. »pesniški ponos naroda, s kakršnim se ne more izkazati nobeden narodov današnjega sveta« (Nar. politika, Sekanina), dobro pripravili in so najboljši lit. kritiki napisali tehtne, preišljene priložnostne uvodnike v svoje liste (Hýsek, Rutte, A. Novak, O. Fischer, Sekanina...), so nekrologi ob nepričakovani smrti večinoma žurnalističnega značaja. Če jih je ob jubileju zanimala predvsem tvorba Bř., jih je po smrti zajela njegova privatna oseba, k poznanju katere prinašajo tudi polno ničvrednega gradiva. Ne mislim razbirati jubilejnih slavonspevov, a preden preidem na posmrtno polemiko, se mi zdi potrebno označiti vsaj važnejše studije, ki so izšle zadnji čas pred smrtjo, vsaj zato, da deloma dopolnim Burianov razbor březinove literature (L. Z., 1923).

Kot pripravo v Bř. jubilej, bi morda poleg bibliofilno izdanih ponatisov zadnjih Bř. esejev (Sedanost, 1927, Edino delo, 1928) ter E. Lešehradskega antologije »Iz dela O. Bř.«, 1927 (v katero je sprejel prvič knjižno tudi pesmi pred prvo zbirko in po zadnji), imenoval lepo seminarsko delo Ot. Skale »Smrt v delu O. Bř.« ČpMF 1927), v kateri z znanstveno metodo sledi razvoj smrti kot najvažnejšega motiva v pesnikovi tvornosti. Enako z enim samim motivom se peča tudi Arne Nováka skica v novi knjigi lit. zgod. studij Nosivci bakelj (Nosiči pochodní 1928) z naslovom »Pokrajina v delu O. Bř.«, ki tvori s pred omenjeno studijo zanimiv poskus paralelnega raziskavanja elementov v svrhu kritja dognanj, dobljenih z različnih strani. Zdi se mi, da je ta skica ponatis iz prejšnjih let, kakor je tudi J. Zahoř za jubilej zbral in popravil svoje znanstvene studije iz Listov filologickih ter jih izdal kot: »Otokar Březina (Essaye)« 1928. Pa niso to z umetniško intuicijo kakega Martena ali poljskega Boya pisani eseji, so le suho-znanstveni, z materialom podprti odgovori na paragrafično stavljenе teze iz nekakega primerjalnega veroslovja: Zahoř razbira elemente Březinovega svetovnega nazora in jih primerja z elementi iz vzhodnih religij, iz Ved in Upanišad. Kakor njegovim jasno postavljenim primerom ni mogoče ugovarjati, se vendar večina teh duhovnih prvin da razlagati prav tako tudi iz krščanskih mistikov, ki jih Zahoř popolnoma pozablja, in izvaja tako radi enostranosti bolj budizem iz Březine, kot Březino iz Upanišad. V drugi studiji o vzniku halucinacij in vizij, o zmyslu mističizma, razlaga te vrste ekstatičnost iz fizioloških nastrojev, kar očituje njegovo naturalistično psihološko metodo. — Docela različno stavlja problem Březine praški student Miloš Dvořák, eden izmed urednikov novoidealistične omladinske revije »Tvar«, v lični knjižici »Tradicija dela O. Bř.«, 1928 (Tradice díla...). Če vidi Zahoř v pesniškem delu le človeka, njega fiziološko podlago in filozofičen nazor, gleda Dvořák nanj z očmi stavbnika, vidi le linijo, prostor in arhitekturo. Dvořák meri svoj objekt z elementi prostora, časa, luči in teme. Bř. delo mu je duhovna arhitektura, ki se je tako nujno — ker organsko — razvijala kot duhovna zgradba celotnega človeškega duha, ki ga ilustrira Dvořák od antike dalje: antično svetišče, zidano pri

tleh, se je pognalo z gotsko katedralo v brezprostorje, v ozke višine brez pogleda k temelju, v baroku pa se sklonilo spet k vznožju, obtežujoč se vedno nižje z zlatimi dekorji... To je razvojna linija tudi Bř. od »Skrivnostnih dalj« preko »Svitanja...« na višini do »Rok«, v katere je zajel človeka in vodo in ogenj in nebeška telesa... Je to nujen razvoj po neznanem zakonu življenja, arhitektura vsakega organizma, duha kot snovi, ki ima svoj lik v drevesu... — Kakor se to lepo bere, je tu linealno aprioristična imaginarna stavba le preveč razumsko skonstruirana; je pa metodološko zanimiva kot praktičen poskus novoidealističnega plastičnega gledanja ob umetnostno-historičnih mislih. — Prav ta revija »Tvar«, v čije založništvo je izšla omenjena studija, je za jubilej izšla v dvojni številki kot brošura: »Zbornik k 60 letnici O. Bř. in 50 letnici J. Demla« 1928. (Sbornik...) z doneski Dvořáka, Durycha, V. Nezvala, Eisnerja, Sandeka i. dr. Najvažnejši med temi slavnostnimi domislicami, mladostnimi razmotrivanji o metafori in besedi, je Demlova uvodna studija o Bř. kot »Pesniku vere«, kjer iz pesniškega teksta in osebnih doživljanj dokazuje rimsko-kat. pravovernost njegovo. K tej skici se povrnem še na drugem mestu. — Prav nalašč pa je Moravsko kolo pisateljev izdalo malo knjižico A. Veselega: Ot. Březina, osebnost in delo«, 1928, ki je samo preddelo za večjo monografijo o pesniku in ne prinaša nikake sintetične studije, le 30 str. obsegajoče razgovore in dojme pri obisku, nato pa biografične in bibliografične podatke, ki pa so za slovensko břez. lit. pomanjkljivi. Omenjajo se samo Burianova studija, Kozakov interview, Grudnov prevod »Množic« ter Grivčeva razprava za l. 1901 (za 1902 ne!), ostala lit., ki sem jo navedel na str. 81 tega lista, manjka, kakor tudi novejše stvari. — Kot važno, še predsmrtno izdanje (izšlo v zimi 1929 l. z letnico 1928) pa je knjiga prevajavca Bř. pesmi na nemško Emila Sandeka: »Pod nebom O. B.« (Pod oblohou...), ki je — zdi se mi — izšla tudi v nemškem jeziku. Prinaša zanimiv historiat S. prevajateljskega dela, ki je zgled, kako lahko postane velik pesnik ob dobrem prevodu in osebni propagandi svetovno priznan (ocene Rilkeja, Dehmila, Schlafa, Zweiga, Hoffmansthal, Bahra...; opazil pa sem, da je isto Sandek v izvlečku objavil že prej v »Tvaru« in v intervjuvu v »Zlati Pragi«.) Dalje razlaga posamezne pesmi iz zbirke »Roke« po vrsti (ta način je porabil že Staněk v svoji studiji l. 1918.), kar dela videz šolarske sistematike, najtehtnejše pa je podal v zadnjem poglavju, ki je dal naslov vsej zbirki, kjer govori o pes. dinamični tvornosti kot izhodišču poznanja, o theizmu, o smrti in bolesi, o demoniji, o etiki, ženi, človeku bodočnosti itd. zanimivo protistavlja kozmos in individuum, in preseneča s konstatacijo, da je Březina po vsem svojem duhovnem nastroju — državnik... Ta znanstveno filozofska studija je iz zadnjega časa morda najboljša.

Vsa ta razbrana literatura se nanaša na 60 letni jubilej. Po pesnikovi smrti do početka oktobra, ko mi je bilo mogoče zasledovati češko literaturo, pa so izšle le ena knjiga spominov, en ponatis obiska in v dveh jezikih in ena polemična brošura, o katerih spregovorim pozneje.

Březina je umrl. In zopet so isti, ki so pred meseci pisali k jubileju, na hitro roko objavili potrebne nekrologe: M. Rutte kot o »sintezi češ. duha XX. stol.« v »Nar. Listih«, A. Novák na temat »Razširjajte Boga« in K. Čapek »De Magistro divino« v »Lid. Nov.«, Werfel in Zweig v »Prag. Tagblattu«, Ot. Fischer ga je primerjal s Sovo v »Lid. Nov.«, Žakavec v »Umění«, Šalda v svojem »Zapisniku«, Zelinka v »Zlati Pragi«, Durych v »Lid. Nov.« in v »Našincu« kot o »največjem pesniku, ki je umrl: zdaj pa je ura molitve« itd. Res: v praškem Emavsu se je oficielna Češka udeležila Requiema, potem pa so se v njegov spomin vršili večeri s predavanji in recitacijami (Fischer v Nar. gled., Nemci v Nem. gled., Durych v Olomucu...) Oglašali so se predlogi za ureditev »Březinovega muzeja« v Jaromeřicah, za odkup pesnikove rojstne hiše v Počatkah, ki je vprav na dražbi, za vzdavo plošče v lovsko kočo »Solitudo« v Novi Řiři, kjer je pesnik napisal največ svojih pesmi; znanci in znanke so pisali zanimive in nezanimive feljtone o njegovem pojavu: Čepová v »Lid. Nov.« lep spomin na roke, predavajoč o husitskih bojih, Vaněk v »Lid. List.« na obisk v družbi z Bílkom, Vaněčkova v »Akkordu« na dekliško sveže razgovore in Pospíšilová istotam o vsakodnevnem izprehodu (z risbo), Kašpárek v »Venkovu« o simpatiji do politike agrarcev itd. Knjižno pa sta izšli dve brošuri: bibliofilski opis obiska v l. 1924 St. Mágr in Ot. Pick: »Chvíle s Ot. Bř.«, 24 str., ki so istočasno izšle tudi v nemškem originalu »Stunden mit Ot. Bř.« 1929 (kajti v bistvu so le ponatis iz »Prager Presse« l. 1924, česar pa pisatelja ne povesta!) — in reprodukcija pogovorov bivšega Bř. šolskega vodje J. Moučka: »Z razprav s Ot. Bř.« 1929. Prva je dozdej morda najlepša karakterizacija obiska, podaja mnogo sodb o sodobnih pojavih (komunizmu) in nacionalnih literaturah, kjer sodi o Jugoslovanih, da »še niso napredovali v ustvarjanju svojega narodnega tipa kot oba sev. naroda, čeprav so se specifični znaki jug. ljudstva zaznali šele v sedanji dobi n. pr. v delu Vojnovića«; druga pa obsega večinoma pogovore iz l. 1906. svobodomiselnega značaja; zanimivi pa so kot priloge Bř. prevodi Goetheja (Erlkönig), Webra..., ki jih je prijatelju preložil kot tekst k notam. — Glavna tovrstna (biografsko-memoarna) literatura pa se šele pripravlja: obljubil jo je A. Veselý in gradivo zbira dr. Jech... in ne bo manjkalo dokazov, ki bodo pričali o pieteti do pesnikove osebe, o kultu človeka, v katerem je bival genij.

Zanimivejše vsekakor pa so polemike, ki so se vnele takoj po pesnikovi smrti in trajajo še vedno. V glavnem so sporna mnenja: formalnega značaja o knjižnici in pogrebu, ki sovpade v literarno vprašanje spoja Bř. s krogom »Moderne revije«, in svetovno-nazornega značaja o katolicizmu pokojnika, ki je v tesni zvezi s sporom za spomenik. Ta poslednja nas najprej in najbolj zanima, zato jo bom skušal podati z obširnejšim citiranim materialom.

Kako so posamezni kritiki za življenje pesnikovega razumevali religiozni nazor njegov, sem označil že v svoji studiji. Pozoren pa sem postal, ko sem naj-

prej v Poznanju čital v poljski »Gazeti zachodni« od 26. 6. 1929 v članku češkega prof. Hanuša, posvečenem Bř., stavek: »Če gre za religijo, je bil Bř. katolik, branil je vero katoliško, ki ima po njegovem mnenju nadnavaden pomen za češki narod«. Pozneje sem hotel ozadje te sodbe razjasniti, kar sem poskušal v Jaromeřicah s pomočjo g. nadzornika Lukšu, g. župana Musila, g. učitelja Matějke in drugih, ki se jim na tem mestu najlepše zahvaljujem. (Cf. »V domu in na grobu O. Březine«, Sl., 7. XII. 1929).

V jubilejnem zborniku »Tvara« je župnik Jakob Deml, eden najintimnejših prijateljev pesnikovih in sam pesnik med najboljšimi češkimi, napisal članek »Pesnik vere«, kjer še za življenje Bř. kategorično označuje njegov religiozni nazor s trditvami kot: »od samega početka svoje delavnosti pa do konca je O. Bř. katolik«; »O. Bř. veruje v Boga, v Boga osebnega, katoliškega, troedinega, O. Bř. veruje v zakon«; »beseda kat. cerkve in beseda Biblije je materina beseda O. Bř.«; »inspiracija njegova je rimsko-katoliška in njegovo delo daje o tem pričevanje«. Te trditve je podprl s pesnikovo lit. tvorbo. Vse nadaljnje dokaze o vernosti Bř. pa navaja iz osebnega občevanja, in morejo izražati le prepričanje Bř. v gotovi dobi, kar se ne sme prezreti. Tako anekdoto podaje Deml dalje: »Nekoliko let po prevratu (dobro vem, kdaj je to bilo) se je O. Bř. poslovil od mene s solzami v očeh in rekel: »Mogoče, da se več ne vidimo, smo umrljivi ljudje, zato sprejmite moje besede kot mojo poslednjo voljo: Prosim Vas, ne zapustite kat. cerkve!« V tem trenutku nisem razumel te prošnje, pa Bř. je dodal: — V veliko tolažbo mi je, da je moje delo katoliško. — Če pomislimo, da je bil Deml, kot pristaš obsojenega fogazzarovskega neokatolicizma, bojevnik znanega modernističnega češk. duhovskega pokreta in najboljši sokolski pesnik tedaj preganjan in za dalje časa suspendiran, razumemo okolje; da pa Bř. tem trditvam, ki jih je bral, ni nikjer javno oporekal, jih moramo vzeti kot verodostojne. Na tem mestu je Deml javnosti izdal Bř. izrek, ki ga je ponovil v potrdilo resničnosti tudi nad odprtim grobom pesnikovem (Brodský v »Nar. Pol.« v poročilu o pogrebu): »Če bi se še enkrat rodil, bi hotel biti samo duhovnik.« — Ko je Bř. umrl, je v nekrologu (»Našinec« 28. 3.) najgenialnejši sodobni češki kat. pesnik, olumuški zdravnik Jar. Durych, z debelimi črkami poudaril: »Tisti, ki Bř. iz poslednje dobe poznajo osebno, vedo, kako se je vsako leto intenzivneje, v poslednjih letih pa skoraj strastno približeval kat. cerkvi, kako je nje intuicijo sprejel za svojo in kako je v poslednji dobi odklanjal mnoge osebe in stvari, ki jih odklanja cerkev...« — Deml, Durych (ki ju Šalda v svojem »Š. Zapisniku« I, št. 10, imenuje »najzaupljivejše prijatelje Bř.«) in Florian, izdajatelj serije religioznih knjig vseh časov »Nova et vetera« v Stari Řiři, profesor, tudi veren prijatelj Bř., vsi trije najjačji religiozni duhovi katoliške Morave, predstavljajo najradikalnejše borce za čisti katolicizem Březinov. Izdali so okusno polemično brošuro: »K dnevu oznanjenja 25. marca 1929 v velikonočnem tednu in cruce Domini nostri Jesu Christi« (»K dne zvěstování...«), na katere prvi

strani je dal Deml natisniti z velikimi črkami in podpisal v Tasovi 12. aprila: »In memoriam — lanskega leta v juliju sem čital O. Bř. neke časopise, da tam in tam na Slovaškem postavimo toliko in toliko novih šol. Čakal sem, kako se bo mojster razveselil, on pa se je ujezil in rekel: ‚Narod ne potrebuje šol, narod potrebuje Boga.‘« Na nadaljnjih straneh pa objavlja Florian kot priča obenem z bančnim uradnikom M. Bartoničkom, da je na početku l. 1928. pesnik izjavil »prav slovesno in je bila videti njegova poslednja volja«: »Od nikogar nič ne zahtevam, v revščini sem živel in hočem umreti kot katoliški kristjan ter si ne želim na grobu nič drugega kot katoliški križ.« Ta izjava, za katero je ponatisnjen iz »Tvara« Durychov članek o pomenu križa, velja tej skupini za podlago v boju za pesnikov nazor in obenem v sporu za spomenik.

Če dodamo tem izjavam iz osebnega občevanja s pesnikom še iz lepih spominov V. Vaščurové v Durychovem »Akkordu« 6—7, kjer piše o kultu do Bogorodice, ki »je gibljiva sila kat. Cerkve«, o spominih na romanja z materjo; ter vest P. E. Mattea v »Východu« 6. IV. 1929, »da je z živim zanimanjem prebral knjigo profesorja tokijske univerze dr. Masarahu, ki je — primerjajoč vsa svetovna verstva — dokazal, da katolicizem vede k najvišjemu cilju duhovnega napredka in so te besede učenega Japonca tako vplivale na Bř., da se je popolnoma prislonil h katoliški moderni in se vdal krščanski mistiki«; in še umetnostnega kritika Žakavca (Umění« II, št. 11) refleks s pogovora med sprehodom: »Studira, zdi se mi, rad zgodovino ver, zlasti orientalnih, a pozna prav dobro tudi katolicizem, v katerem je baje že vse ostalo davno obseženo... Zoprna mu je tudi napačna naprednost, ki se izčrpuje v boju proti katolicizmu ali v klicanju po socialističnih utopijah« — sem zbral večino podatkov, na katerih — poleg pesniškega dela — slone trditve o katolicizmu pesnikovem, kar se v žurnalističnih superlativih glasi kot dogma: »Březina je katoliški mistik par excellence.« (»Den«, 27. III. 1929.)

Izmed polemično protivnih glasov sta mi v češki žurnalistiki znana samo dva. Takoj teden dni po pogrebu se je oglasil znani realistični kulturni kritik Ferd. Peroutka (v »Přítomnosti«, april) s člankom »O sorodnosti z O. Bř.«, katerega glavni zmisel, ki ga poznam iz Durychove replike, je: »O. Bř. je bil bolen in od prirode zaznamovan človek¹, ženska ni prišla k njemu, takó je gojil to svojo poezijo kot táko mistično onanijo kakor so jo gojili vsi mistiki.« Durych ga je zavrnil (»Akkord« II, št. 5) s svojim strupenim slogom kot ga poznamo iz knjige polemik »Glej, človek!«, kot »Luciferja kapitalnega«, obskurantskega pragmatičnega ateista, ki ne more ljubiti Bř.: »mrtvega leva je popljuval osel«. Resneje je polemiziral s katoliškimi radikali in z znanim kritikom Šaldo, ki se je postavil na njihovo stališče

¹ Prof. Syllabo je ugotovil, da je Bř. bil od rojstva bolan, suh, nežen, grbav in imel neprimerno veliko glavo (Lid. Nov., 25. IV.), kar bi se ujemalo z znano teorijo o bivanju potenciranega duha v nenormalnem telesu.

(»Šaldův zapisnik« I, 323), brnski profesor sociologije E. Chalupný, vršilec Bř. oporoke. V »Nar. Osvožení« od 6. julija 1929 kaže v »Spominu O. Bř.« pesnika kot nekatolika, ker bi sicer ne bil privrženec lib. nar. dem. stranke, ... bil je Sokol ... ni hodil v cerkev, ni bil previden ... in ni spolnjeval nobene od desetih božjih zapovedi ... sploh ni veroval niti v Kristusovo božanstvo, in zadnji čas niti v njegovo existenco... Tudi Bílek da je z njegovim soglašanjem prijavil izstop iz Cerkve.² (Sicer pa je bistvo tega članka spor s Šaldo o postavitvi spomenika ali križa v zvezi z osebo Bílkovo, kar omenim pozneje.) V repliki zavrača Durych (»Akkord« št. 8) posamezne dozdevne neskladnosti, kar pa se tiče katolicizma, se umakne v zmernejšo trditev kot sicer: »Bř. ni bil vse življenje integralen katolik, do l. 1924. se je res razstal s Cerkvijo, po tem letu pa je iskal poti vanjo.« Šalda pa (»Š. Zap.« II, št. 1) s podrobno psihološko analizo »poslednje volje« kot jo pričata Florian in Bartoniček, dokazuje, da je »v Bř. bila volja h katoliškimi obredom in ima v resnici ta izrek v vsem svojem slavnostno konfesijskem tonu značaj odločitve, poslednje želje«. — Med temu protivne glasove spada tudi mišljenje upokojenega šolskega vodje J. Moučka, ki v svojih — že omenjeni knjigi — piše tudi o nabožnosti Bř.: »Znal je na pamet pridigo na Gori, življenjepise sv. Katarine in drugih svetnikov, katerih imena in dejanja je navajal vedno z občudovanjem in spoštovanjem. Znal je na pamet doktorje sv. Pisma, ne le katoliških, tudi krivoverške... toda vedno je z navdušenjem in ljubeznijo govoril o ‚Križanem filozofu‘... Liturgičnost je zavračal kot ostanek bizantizma, ki pa je potrebna za maso... s katero ni imel njegov religiozni svet nič skupnega. Kdor bi ga štel k sodobni kat. Cerkvi, je na zmotni poti, bodisi zavestno ali iz nepoznanja... Ko bi ga hoteli rimski katoliki proglasiti za svojega, imeli bi toliko prava kot vsaka cerkev, ki uči vero v Boga...« Bil pa je O. Bř. velik in silen branitelj katolicizma, seveda idealnega, prostega vseh form, obredov, dogem in politike. V katolicizmu je videl osredotočenje altruističnih sil vseh ljudi in vseh narodov, zmožnost, kot je ni nudila nobena cerkev, niti kaka državna ali narodna tvorba« (str. 44—47).

Izjave, ki sem jih dosedaj navajal, so vse osebne ga značaja, povzete iz dojmov ustnega občevanja s pesnikom. Naloga lit. kritikov in filozofov pa bo, da bodo s točno podrobno analizo in globoko intuicijo iz njegovega pesniškega dela, ki je najiskrenejša pesnikova izpoved in ne kaže vljudne tendence, približali se nazoru spremljajočega ga prijatelja, opredelili njegovo vernost. Nekoliko takih, iz del deduciranih sodb, sem omenil že v svoji studiji, pridam naj še tri preznačilne, ki skupaj potrjujejo katoliški značaj celotnega pesnikovega dela. M. Marten, avtor znamenitih lit. studij »Akkord«, piše o Bř. v zvezi s Claudelom, da je »v svojih najvišjih delih katoliški mistik, kakor vse njegovo delo izzveneva v prošnjo za Milost« (citat iz članka V. Bitnara v Lid. List., 26. III. 1929); Šalda tak katolicizem prenese v liter. začetek Bř.: »Katoliška ritualistika je za

² Nasprotno pa dementira to vest Pick-Sandková, ki piše Šaldi, da Bř. Bílkovega izstopa ni odobral. (»Šaldův zapisnik« II, št. 1.)

dolgo časa direktni vir njegovega svetá forme, izraza in geste» (»Š. Zap.« II, št. 1), na drugem mestu pa je poudaril, da »je Bř. v zadnjih pesmih strogo krščanski« (»Š. zap.« I, št. 8, »Problemi Bř.«). Tudi Rutte (Nar. List., 26. III.) ga ozko veže »s katoliškim misticizmom in spiritualizmom«, kakor ga tudi A. Novák išče v katolicizmu, kjer ga je našel Žakavec (»Umění« II, št. 11): »O Bř. je dosanjal svoj pozemski sen, tako katoliški po svojem poreklu, čeprav scela prekomponirani po moderni razvojni ideji... in če ima prav njegova vera, je danes odrešen v onem Raju, katerega slutnjo je nam znal s svojo jasnovidno poezijo tako opojno vdihniti.« — Še dva moža sta hotela popolnoma objektivno, brez subjektivnih tendenc, spoznati duha Březinovega in to dr. Alfred Fuchs, znani publicist, židovski konvertit in glavni urednik praških »Lid. Listův«, glasila šramkove stranke, in filozof praške univerze Tomáš Trnka. Fuchs je napisal kratek članek v »Pestrý týden« (6. in 13. aprila), kjer označuje »Bř. kot mistika«: kolikor je Bř. mistik, je mistik intelektualnega tipa. Bil je sicer umetnik apolinskega tipa, katerega inspiracija pa je prenesla matematiko stila. Kot intelektualni mistik je veliko bliže sv. Tomažu in sv. Bonaventuri kot Verhaerenu ali Walt Whitmanu. »Ne vemo, kakšno je bilo izhodišče Bř. vere, lahko pa rečemo, da njegova izrazna kultura spada v katoliško sfero. Nič več in nič manj. Ti, kateri so ga nazvali prosto katoliškega mistika, imajo zato prav tako malo razloga kot tisti, ki iz njega delajo panteista.« — Tomáš Trnka pa ga skuša opredeliti (»Rozpravy Aventina«, IV. l., str. 31) kot filozofa: Bř. je tip ustvarjajočega romantika, sintetik slušnega tipa, pesimističen in kot tak nasprotje realistu in optimistu Goetheju. Od pesimističnega spiritualizma se ne razvije v resignirano askezo: po heroični askezi je prišel tja, kamor malo romantikov... k pravičnosti do sebe in do sveta. In na tem etičnem principu je zgrajen ves Bř. svetovni nazor. Tako Bř., rastoč iz individualne strukture narodne in rasne kulture slovanske, zraste v edinstvo človeštva, v oni princip, ki je dal, stvoril in nosi ves človeški rod in kateri se je izkristaliziral v genialnih posameznikih človeštva kot so bili Kristus, Leonardo, Michelangelo, Beethoven, Smetana itd. Temelj mu je duhovni: božji, živeči Duh; razmerje stvari in ljudi do Duha; vera v razvoj — v prihod osvobojenega človeka. Proti naturno-filozofskemu pojmovanju relativističnega razvoja, postavi razvoj kot napolnjevanje samega sebe, kot odkupovanje samega sebe, kot obsojanje samega sebe... Za vsem je Duh, vse je njega odsvit. — Ni pa še znal do konca izravnati nasprotja: radosti — bolesti, duha — telesa, življenja — smrti, dobrega — zlega, minulosti — sedanosti — bodočnosti, med katerimi — po njem — leži razvoj...»

V takih smereh se vodi debata o svetovnem nazoru pesnikovem, in ne vidim konca. Orisal sem jo tako široko, da predočim, kako zamotano se zdi to življenje Čehom, ki imajo odprto knjigo pesnika in odprto življenje človeka... Morda pa prav zato? Ali pa se nočejo zediniti? Srdi se namreč vse križem: iz zadnjega prepričanja človekovega v mladosno poezijo in iz moških let se noče verjeti v zadnje dni. Vidim pa problem tako: Bř. je bil tako širok, da ima

v svoji poeziji vse elemente visokoidealističnih naziranj: religiozno in naturno idealističnih in pristaši obeh jih izpeljujejo v svojo smer, in ko imajo Bř. tam, kjer ga hočejo imeti, si stojita dva človeka nasproti... In v tem vetru od obeh tečajev tudi Březina sam kot človek ni vzdržal nevtralnega ravnotežja in kot se vidi, je v zadnjih letih naslonil srce na Kristusovo Cerkev...

*

V tesni zvezi z bojem za svetovni nazor gre tudi polemika o nagrobnem spomeniku njegovem. V izjavi, ki jo kat. radikali smatrajo za »testament«, stoji, da si ne želi drugega kot »preprosti kat. križ«. Mestni magistrat Jaromeřicki pa je sestavil odbor za postavitev velikega spomenika, in prijatelj Bílek se je izrekel pripravljenega, izdelati ga brezplačno, le narod naj zbere 200.000 Kč za material. Imel sem priliko videti Bílkov načrt: nad nizko marmornato nagrobno ploščo, v katero je vdolan križ, se dvigati dve 4 m visoki bronasti sohi: »Tvorec in njegova sestra Bolest.« Proti tej nameri, kjer bi bil križ le nekaj podrejenega, je izšla omenjena Florjanova brošura na naslov magistrata, ki je odgovoril, da »v pravem testamentu« o tem ni govora in vztraja pri progasu na narod. Proti je nastopil Durych (»Akkord« 6—7), proti spomeniku in proti — Bílku, katerega tudi križ bi ne bil katoliški, ker je izstopil iz Cerkve. Kritič Šalda je v svojem »Zapisniku« I, 10, stopil ob njegovo stran: »Sodim, da ima popolnoma prav.« Nastopi pa tudi proti okusu Bílka, ki da ustvarja »baročne secesijske fraze«. Glavno kot branilec Bílkov je napisal Chalupný svoj omenjeni članek, dokazujoč, da je »Bílek tudi še po izstopu iz Cerkve bolj katoliški kot Březina« in zahteva, da »more in mora ustvariti Bř. pomnik le in edino Bílek«, na kar Šalda (Zapisnik II, št. 1) nastopi proti oktroiranju enega umetnika in zahteva razpis konkurza; sicer pa »hoče s svojim glasom pomoči, da bo izpolnjena pesnikova poslednja želja«. In zdaj? Zdi se, da narod zbira denarne zbirke, del občinstva pa se vzdržuje...

Celo k pogrebu samemu — kot sem ga spočetka opisal — so se oglasili nasprotni glasovi. Znani dekadentski pesnik Jiří Karásek ze Lvovic, eden glavnih sotrudnikov Procházkové l'artpouřl'artištične »Moderne revije«, v kateri je tudi najrajši sodeloval Březina, je napadel »literarno Prago« (»Lit. Rozhledy«, april), da je pokvarila provincialno domačnost malomestnega pogreba s svojimi deputacijami, papirnatimi frazami, govori korporacij, h katerim pokojnik ni nikdar pripadal, »ne znamo pogrebati pesnikov, ne znamo jih slaviti pri raznih jubilejih, ne znamo jih čitati, ne znamo jim biti hvaležni«. A. Novák nasprotno trdi (Lid. Nov., 28. IV.), da je bila prisrčna domačnost pietetno ohranjena, na kar je Karásek izdal (Lit. Roz., maj), da ga boli govor Kvapila, ki ne bi smel govoriti v imenu literatov onemu Bř., čigar poezijo je v 90 letih anonimno napadel v »Švandi dudaku«. Bř. je do konca pripadal »Mod. Rev.«, ni bil izoliran pojav, izšel iz te družine in ta bi ga morala pokopati; tako naj ima vsaj pravo kritiko pogreba. V obrano Kvapila in proti artističnemu dekadentizmu »Mod. Rev.« kot materinskemu zavetišču Bř. so nastopili A. Novák (Lid. Nov., 2. VI.), A. Veselý (Čes. Rep., 4. VI.), Picková-Sandková (Nar.

Osvob., 9. VI.) in Šalda (š. Zap. I, 10), ki celo trdi, da je Bř. edino v Kvapilu videl sorodno dušo in idejnega predhodnika; in iz esejev je videti docela nasprotno umetniško naziranje; ni se spojil s to družino, dasi je z njo sodeloval. — Zdi se mi, da igrajo v tem sporu vlogo bogvečkaka osebna nasprotstva, kajti Bř. duhovni pojav je bil mogoč samo v zibelki svojevrstnega nastoja 90 let, ki ga je na Češkem predstavljala »Mod. rev.«; resnica pa je tudi, da se je Bř. razvil v docela drugo smer od aristokratske parfimirane teoretike Arnošta Procházke.

In niti izvršitev protokolirane poslednje volje se ni brez ugovora izvršila. Březina je zapustil svojo veliko knjižnico (v devetih omarah 3074 številke v 4407 zvezkih; izmed slovenskih knjig je imel samo brošuro: Omladina 25 let po procesu, in — če se ne motim — »Katoliški Obzornik« z Grivčevo studijo; Cankarjevega »Kurenta« je imel le v Vybíralovem prevodu) dvema ustanovama: gimnaziji v Mor. Budějovicah in Masarykovi univerzi v Brnu. Čuli so se glasovi, naj se oporoka ovrže ali izpremeni tako, da se celotna shrani na reprezentančnem mestu na univerzi (A. Novák), drugi pa, da ostane nedotaknjena na starem mestu v »Bř. muzeju« (Jiří Karásek). Dedič, inspektor Lukšů, je odločil v zmyslu oporoške, da beletristiko dobi gimnazija, znanstvo — univerza.

Březina je pokopan. Vse se trudi, da se ohrani vsak spomin njegovega zemskega bivanja, vsaka beseda, ki so jo kdaj izgovorila mojstrova usta, ne glede na to, da ga zapletejo v številna protislovja. Za obelodanjenje celotne ostaline in privatnih pogovorov so se zavzeli A. Novák, Ot. Fischer, K. Čapek, A. Veselý, Pick, Magr (cf. Lid. Nov., 13. IV.), proti pa večni oponent Jiří Karásek ze Lvovic (Lit. Rozh., junija), ki da se mu smili Bř.: »najboljši prijatelj mu lahko škoduje«; in — Šalda (Zap. II, št. 1) v članku »Pesnikovo delo in njegova zasebnost«, ki z znanstvenokritičnega stališča oporeka neizbranemu eckermannstvu, ki ga ima na vesti »naturalistično orientirana smer lit. historije in kritike; pesniške knjige pa imajo tako malo čitateljev, ko je vendar v njih poet hotel povedati vse, kar je imel za javnost«.

*

Literatura o Březini se šele pričinja. S tem, kar sem na tem mestu zbral, sem hotel le zadostiti svoji želji, da osvetlim češke literarne razmere in — po častim poetov spomin. Vem, da bi bilo zanimivo podati še pogled v rokopisno ostalino poetovo, ki sem jo imel v rokah, pa dvomim, če bo sploh kdo kdaj mogel razrešiti njeno skrivnost. Ohranjeni so trije debeli snopi »letečih listov«, brez numeracij, popisani s komponiranjem posameznih figur in stavkov, v neskončnih variacijah v nečitljivi nevezani pokončni pisavi, spominjajoč na Maeterlinckovo. So po večini miselni bliski za zbirko esejev »Skrita dogajanja«. So med njimi celotni eseji, ki so bili pa že obelodanjeni v raznih revijah po »Godbi studentov« in še niso bili skupno izdani (Zmisl boja, Zrcaljenje v globini, Boj s smrtjo, Sedanost, Edino delo); in pa fragmenti novih (Delo, Beseda, Stavba v višini, Delo smrti) ter začetki novih pesmi (Glas, Žena, Sen žene...). Prihodnji urednik ostaline bo mogel izdati le debelo knjigo različno ubranih sentenc, blestečih aforizmov, kristalnatih miselnih vaz... Březina je

vseh dvajset let molka neutrudno tvoril, ustvarjal iz svoje najnujnejše potrebe — zase — kot se vidi iz pisma (Nar. Osvobození, 10. IV. 1929): »O, da bi nikdar ne zazrlo tiskarskega stroja, kar pišem, o da bi nad temi vrsticami ne visel drug pogled kot moj, moj bog, že to analiziranje misli, spominov in čustev, o kakšno je to razkošje.«

Pravijo, da je več, že skoraj dogotovljenih del sežgal.

Zdaj počiva na malem pokopališču sredi široke pokrajine z visokim nebom, pod žalujočim mladim javorom in roke častivcev mu nosijo rož na mirno zaprte oči, ki zro v drug svet, nam še neznan, pa njemu že za življenja tako blizu in domač...

NOVE KNJIGE

SLOVENSKO SLOVSTVO

France Bevk: **Krivda**. Povest. Str. 135. — **Muka gospe Vere**. Str. 104. Založba književne družine »Luč« v Trstu, 1929. **Tuje dete**. Str. 36, **Sestra**, str. 27. Dve noveli v Biblioteki za pouk in zabavo. Tiskarna »Edinost« v Trstu, 1929. — Obe večji deli in krajša spisa nam kažejo Bevka v razvoju štirih let. Prvo med temi deli je novela »Muka gospe Vere« (DS 1925), zadnja je »Krivda«. Po svojem postanku spada prav za prav tudi »Krivda« več let nazaj, zakaj ta povest se je bila pisatelju najprej izoblikovala kot drama »Materin greh« (delo ni izšlo v tisku, pač pa so ga v Gorici z uspehom uprizorili), pa kljub večkratni predelavi se je pisatelju zdelo potrebno, da je izpremenil delo prav v njegovi oblikovni osnovi. Tako je analitično epsko dramo pretil v čisto sintetično epsko. V dramu »Materin greh« se namreč izvrši samo katastrofa. Domači sin se maščuje nad hlapcem, ki ga je mati vdova vzela za moža in sodišče obsodi ubijalca, toda sedaj se nenkrat razkrije tudi materin greh; mati je s hlapcem vred kriva smrti svojega prvega moža in očeta svojih otrok. Drama je sicer zelo učinkovita, na koncu celo pretresljiva, uveljavi tudi čuvstvena nasprotja med materjo in sinom, v glavnem pa vendarle ostaja samo pri dogodkih. V povesti pa ni šlo pisatelju za učinkovitost, ampak za neposredni razvoj zakonov življenja; te je moral postaviti v red enotnega pogleda in nazora. Zato je »Krivda« po izrazu docela novo delo, mnogo popolnejše, zakaj šele v zaporednosti dogodkov, v širših razgledih je pisatelj izrazil in obrazložil to, kar mu v utesnjeni odrski prostornini ni bilo mogoče.

»Krivda« nam vidno priča, koliko se je Bevk v štirih letih spremenil po duhu in izrazu. Ko je Bevk pisal dramo »Materin greh« in novelo »Muka gospe Vere«, je stal na prelomu idejnega naturalizma, predvsem kot pripovedovavec zablod, ki se začno najprej po zakonih družbe in se šele potem nadaljujejo po zakonih življenja, sam pa je dostavil še svoje posebne etične poudarke. Njegove zgodbe nosijo na zunaj kot dogodek sam na sebi pečat resničnosti, a na znotraj se jim pozna, da so sestavljene po načrtu in da so bolj dosledno, bolj nujno kakor naravno razvite. Časih so te zgodbe postavljene v popolni življenjski goloti, celo v taki, kakršne naši

slabotni naturalisti niso poznali, in zato te golosti v avtorjevi čudni odkritosrčnosti naravnost bolé. Bevk svoje osebe vedno moralno opraviči kot žrtve družbe in se istočasno srdito obrača proti topi javnosti, ki je neposredni krivec in rabelj njegovih ljudi. »Sama sta dopolnila zakone, ki jih nista postavila sama, bolje kot bi jih bili dopolnili vi, ki ste jih postavili. Dajte jima mir! Pokopljite ju!« — tako se konča »Muka gospe Vere«. Povedati in izpovedati, je pisatelj namen. Prav tu sem spada dvoje spisov, ki sta ob istem času izhajala pod psevdonimom v L. Z. (Suženj demona, 1925, in Beg pred senco, 1926), kjer se pisatelju že neposredno, golo pripovedovanje zablod zdi etično delo in ne čuti potrebe, da zgodbe poglobi v smoter sveta in da se izpove z besedo moža, ki skeleče rane sicer ne olepšuje in prikriva, pač pa zrelo in neusmiljeno sodi. Bevkov idejno poudarjeni naturalizem se najbolj jasno kaže v posebnosti njegove oblike. Oblikovno se prav ta dela tuptam močno odklanjajo od doslednega naturalizma in uhajajo iz premočrtnega pripovedovanja v poglede na drugačen svet ter tako poudarjajo miselno osnovo celote. »Muka gospe Vere« je sicer stisnjena skoraj v izključno pripovedovanje dogodkov med možem in ženo, v zgodbo bolne ljubosumnosti, ki raste samo iz sebe; le nekateri pospeški dejanja stoje izven obeh glavnih oseb, sicer pa se grozno dejanje izvrši dosledno po vseh psiholoških stopnjah bolne nature, toda ta premočrtni razvoj istočasno ovirajo močni nagibi iz idejnega sveta. Čeprav te ovire niso več tako močne, da bi zmagale in preprečile katastrofo (n. pr. Verini spomini na mladost, končno iskanje opore v veri), je njihova sporednost z dejanjem tisti stalni odmev, iz katerega se razodeva pisateljov osnovni pogled na svet. Ti idejno usmerjeni refleksi, ki zlasti proti koncu večkrat prekinejo naturalistično zaporednost, kot prave protipodobe zastavijo dejanje. Literarno te idealistične podobe niso nič drugega kot osnove nekdanjega novoromantičnega domačnostnega lirizma, iz katerega je Bevk izšel in ga kot svoje bistvene dediščine ne more premagati, saj je organsko ukoreninjen v njem. Kakor si ostro nasprotujeta mesto in vas kot dvoje snovnih in duhovnih nasprotij, kot spoj in odboj nature in civilizacije, tako se v Bevkove meščanske zgodbe, urejene po zakonu naturalistične psihološke nujnosti, spovrača stalno refleksivnost in čuvstvena idiličnost kot nasprotje naturalizma. To pa ni samo Bevkov problem, ampak je problem tudi naše današnje literature, ki se bori med tradicionalno in novo duhovnostjo in še vedno ne more preboleti romantike in esteticizma.

V tem oziru je »Krivda« ogromen korak naprej, tudi »Tuje dete« kaže v snovi in izvedbi zrelejšo stopnjo. Medtem je namreč Bevk odpravil neverjetno veliko del, po snovi romantičnih in tudi realističnih, a po duhovni osnovi dosledno prodirajoč v globine človeške nature in v njena nepreračunljiva dejanja v življenju. Naj se je Bevk v svoji mnogostranski pisateljski plodovitosti in pripovedovalnem naporu oslonil tu ali tam, v eno smer je dosledno prodiral: iskal je ravnotežja med seboj in svetom in odgrinjal aktualne etične osnove življenja. Njegovi ljudje so ljudje današnje razdvojenosti, njegovi kraji leže po večini v tistem kotu slovenske zemlje, ki je

najbolj ranjena in trpi največjo silo. — To je dvojni svet; svet, kakor je bil in svet, kakor je, se lomi v dušah Bevkovih ljudi.

V »Krivdi« je Bevk osnove življenjskih zablod prenesel na svojo domačo kmečko zemljo, med trde cerkljanske hribovce, ki jih je zajela vojna in prinesla svoje zlo. Tudi »Tuje dete« je zgodba iste pokrajine in istih razmer. V »Krivdi« imamo v potankostih razvito zgodbo, ki smo jo v glavnem že omenjali zgoraj ob označbi »Materinega greha«, vso razpredeno od prvega zametka do široke katastrofe in nazadnje v globokih pogledih na življenje režečo se praznino srca. Pokrajina, kakor jo nam pisatelj slika, je v glavnem še tista, kakor jo je poznal mladi Bevk, impresionistična, svetla — barvita — ljudje na nji pa so daleč od vsake literarne vaške romantike: zdaj vase obrnjeni okorni zamišljenci, zdaj ob vinu in žganju v prešernosti kipeči razigranci. Iz teh dveh skrajnosti se splete težka vaška drama. Mlada ali vsaj še krepka mati stoji ob pohabljenem možu, krepak hlapec v hiši, trd, samozavesten in lokav živi z materjo odraslih otrok; pride nenadna očetova smrt, materina možitev —, vsi ti dogodki iz slučajnih razmer in resničnega življenja dovedejo do katastrofe, ko sin v pijanosti umori hlapca, ne da bi vedel, da je med njim in materjo toliko groznih skrivnosti. Osebe so risane z živo resničnostjo, ljudje žive v svojem trdem delu in iz prav tako trde nature. S prav dinamično plastiko je orisan pohabljeni Florian, dočim je mati v svoji pasivni naturnosti, ki se le v nekaterih hudih prizorih prelomi, najgloblje zajeta. Ko pade, pada dosledno in postaja zakrknjena, in tudi taka gre z doma s svojo pravico in krivico. Žrtev je le sin Jože, ki so mu uničili vero v mater in v življenje, da vidi odrešenje samo v ječi.

Dasi se dejanje razvija v povestni enostavnosti, je glaven v nji problem življenja, nature in odgovornosti. Pisatelj je ta spor postavil med mater in otroke. Iz tega spora zazija tragika: mati brez žrtvovanja uniči vso družino; njena osebna pravica do življenja rodi same zločine. Vse v povesti se godi po zakonih, bodisi po zakonih krvi, bodisi po zakonih družbe — toda nasproti tem zakonom stoji notranja opravičenost, ki odseva v nezasluženem pa vdanem trpljenju sina Jožeta. Tako je pisatelj s svojim glavnim poudarkom prisluhnil tragiki sveta, ki piše zakone, kakršni zločinca ne morejo opravičiti, ker so nasproti notranjemu človeku neveljavni; poudaril je, da je samo glas vesti pravi sodnik.

Po predmetnosti so Bevkova dela sodobna in aktualna. Zato je na tem mestu treba zavriniti sodbo dr. Vurnika, ki trdi (DS 1929, str. 247 in 282), da današnja literatura ne pozna sodobnih problemov in da je zaostala. Dasi je vsaka primera med glasbo in literaturo glede vsebinske aktualnosti prisiljena, vendar ni mogoče prezreti, da se književnost — dasi težje — vendar dosledno in vztrajno koplje po svoji poti naprej, vsebinsko in tudi izrazno; prav Bevk je eden izmed tistih iz prejšnje dobe, ki pa piše iz časa, da tu ne govorim o mlajših. Poti Bevk ne kaže, a gre v prihodnost. Ni še cel in tudi njegov stil se morda ne bo nikoli harmonično moderno zvil, toda njegova dela so vidno znamenje na razpotju. Mogoče ga ovirajo marsikaki starejši literarni zgledi — vpliv Reymonta, ki ga Bevk tudi prevaja, je v

zadnji povesti viden, toda vedeti je treba, da je prav njegova neharmonična prispodoba, njegov stilno zblojeni govor (»Kako si smešno lep«, Krivda str. 6. — »Florijanu so šinile nekatere predstave v glavo, se prekopicnile ko cirkuški pajaci«, str. 21. »Film predstav se je vrstil pred njegovimi očmi — str. 96.) večkrat ne samo izraz pisateljve naglice, ampak tudi nujen izraz njegove razbite notranjosti, neurejenega časa, splošne naglice in sile, v kateri živimo. V miselnih osnovah pa je v Bevku naravnost protest proti materijalizaciji sodobnega sveta. Bevkov razvoj gre stalno navzgor, ne samo v objektivizaciji življenja, ampak tudi v dozorevanju oblikovne svojstvenosti; če odštejemo vplive, ki večkrat bolj lepé na njem, kakor pa se zlijejo ž njim, lahko rečemo, da je Bevk eden najznačilnejših literarnih sodobnikov.

F. K.

R. Maister: **Kitica mojih.** Pesmi. Izdala Tiskovna založba v Mariboru. 1929. Str. 80. — Ideja in dejanje, tako bi jaz naslovil premišljevanje o značaju slovenske duševnosti. Zdi se, da bi nam tako preiskovanje dalo zanimivo idejno-zgodovinsko monografijo našega naroda, ogledalo našega bistva, naših prednosti in naših napak in pomanjkljivosti. Ideja in dejanje, eno kakor drugo je namreč imperativ zgodovine in kulture slehernega naroda. Če se je reklo, da smo Slovenci »liričen« narod, se upiram zgolj negativnemu tolmačenju, ker smatram etične in duhovne naloge za višje od zgolj historičnih. A to odliko nedvomno vsebuje ta oznaka v svojem jedru, čeprav ne zanikam usodnega pasivizma in romantizma v naši krvi. Toda ugotovljeno bodi, da so bili, žal, neredko bolj »lirični« naši politiki nego naši pesniki. To-le se mi je zdelo potrebno povedati ob pesniški zbirki »Kitice mojih«, ki nas zanima predvsem zaradi njenega avtorja. Zakaj Rudolf Maister je eden izmed redkih slovenskih mož dejanja — in dejanje je prav tako večno kakor ideja. Toda za oznako njegove osebnosti ni važna samo ta ugotovitev. Zdi se mi, da moram ob tej zbirki, ki je ni mogoče, ako nočemo biti globoko krivični, soditi edino-le z literarno-estetskih vidikov, opozoriti tudi na nekaj drugega. To knjigo jemljemo res da predvsem kot dokument močne, s širokih narodnih razgledov pomembne osebnosti. Kot taka bo vedno draga vsakemu Slovencu, onemu pa, ki bo kdaj govoril o tem možu, bo še posebej dobrodošel in dragocen komentar. Toda — kar vidimo morda v prvi vrsti mi mladi — ta knjiga je po svojem najpomembnejšem težišču v enaki meri dokument polpretekle naše sodobnosti, kakor katerakoli povojna slovenska umetniška knjiga. Ta mladi rod se prav danes zaveda, da se je v tistih dneh, ko je bil ves naš napor radi srčne stiske obrnjen v notranjost, v klic po prerojenju človeka iz duha, da se je v tistih dneh z ramo ob rami z nami — govorim o mladih — nekdo boril zoper istega duha negacije. To je, kar nas veže z njim kljub formalnemu nasprotju, ki pa je značilno zanj kot pesniškega tvorca. Tega je v bistvu izoblikoval čas ob prelomu stoletja, po eni strani čas po objektivnosti stremečega realizma, a po drugi so že vidne črte nastopajoče slovenske moderne v nastroju dekadentizma, ki je nanj vplival ne toliko z izraznimi sredstvi, kolikor mu je soroden po občutju. Tako srečujemo pri njem v refleksih zlasti Gregor-

čiča, Aškerca, a prav tako so očitni sledovi Cankarjeve »Erotike«. Močan je tudi vpliv narodne pesmi, vsebinsko in oblikovno. Izrazito ne pripada nobeni struji, vzrok oblikovne tipičnosti leži v nemajhni meri nedvomno tudi v dejstvu, da je osebna problematika pri njem skoraj popolnoma izključena kljub nasprotnim poudarkom časa, v katerem se je izoblikoval. To so značilnosti, ki so lastne predvsem njegovim prvi pesniški zbirki, opremljeni s tradicionalnim naslovom »Poezije«, ki so izšle točno pred petindvajsetimi leti. Kar avtorja v »Kitici mojih« najbolj loči od prve zbirke, je večja osebna izčiščenost, tu in tam objektivno pomembnejša snov, dekadentško-ljubezenski motivi v literarni maniri se umaknejo narodnim in občečloveškim. A ne le motivno, tudi v etičnem pogledu, to je po splošnem odnosu do pojavov življenja, je ta izprememba očitna, ostale pa so še vedno zanj kot pesniškega tvorca značilne poteze: nagnjenje k literarni konvencionalnosti in epičnemu opisu (tudi pri lirskih motivih), poudarjena miselnost v odnosu do pojavov osebnega in objektivnega sveta, domače občutje, naslonitev na narodno pesem, a tudi prizadevanje za gladko obliko, kar ni vselej dobro.

France Vodnik

Tone Seliškar: **Rudi.** Povest za mladino. Izdala in založila Mladinska Matica poverjenišтва UJU. V Ljubljani, 1929. Str. 108. — Pogled na naše mladinsko umetniško snovanje nas pouči, da smo Slovenci v tem oziru še vedno na docela povprečnem, prav za prav podpovprečnem stališču. Kar še bolj zatemnjuje to žalostno podobo, je to, da je tozadevni opus številčno že nemajhen, da, prevelik za vzgojo slabega okusa. Kar označuje celokupno produkcijo z malimi izjemami, je nekvaliteta, nekaj, kar je najmanj priporočljivo in česar bi si i želeli najmanj. Zakaj in odkod tako mizerni uspehi, o tem bi se danes že moglo razpravljati. Prvič je ta vzrok zmotno nazoranje naše nepoklicne kritike in pišoče mase o bistvu in namenu mladinske umetnosti, ki sta jo oba podredila didaktizmu, čemur se po naše reče — ribarjenje v kalnem. Prvi, namreč »mladinski kritik« je bil pri nas vedno dobrohoten, laživzgojen nezalica, in to vsega: mladinskega sveta, vzgoje in umetnosti. »Naša nežna mladina je zopet dobila v dar delo, polno bogastva in duševne hrane,« tako-le nekako si je on zamislil svoj nepoklicni posel. In potem ta pišoča masa, ta posili-produktivni stan, ta nelegitimna obrtna zadruga »izdelkov za mladino« — ne, zanj celo ne najdem poštenega izraza za pravično oceno. Poklicana, da zlomi temu škodljivemu pojavu moč, je po mojem mnenju kritika. Ona naj, kjerkoli se le dá, izpodmika tla in jemlje ugled mladinskemu šundu in išče in ustvarja pogoje za porast in dvig vseh panog mladinske umetnosti: skrbi naj ne le za slovstvo, ampak; za gledališča (marijonetno in »pravo«), predvsem pa tudi za specifično — samo ne čudite se — mladinsko muziko in likovno umetnost. Prav slikarstvo prihaja, menim, najbolj v poštev za najzgodnejšo mladost, kajti psihološko dejstvo je, da je za otroka konkretnost, ki jo umetniško oblikuje fantazija in ne misel, najbolj možna ponazoritev življenja. Na slikovitosti n. pr. so grajene pravljice, pri katerih sta ne le snov, namreč tudi etos podana v konkretni prispodobi. To je tudi najzanesljivejša pot, ki drži iz didaktike k neposrednosti umetniškega sno-

vanja, iz tendenčne »vzgojnosti« v svobodno prebu-
jenje človeškega bistva. In še to bi morda razodel,
da naj romantično iluzijo, ki ne odgovarja več duhu
našega časa niti stilno niti vzgojno — skuša nado-
mestiti realizem, a ne oni brezdušni, zunanji, »novi«,
marveč realizem srca in čiste nrávnosti, realizem
tiste luči, ki jo nosi človek v sebi od vekomaj.

*

Ničesar novega in zelo malo dobrega vsebuje po-
vest »Rudi«. Njen avtor je Tone Seliškar, žalibog.
Rekel bi, da to ni morda polje zanj, če ne bi opazal
že dalj časa, da Seliškar, pesnik »Trbovelj«, knjige
socialne lirike, ki v naši povojni pesniški produkciji
predstavlja eno najmočnejših zbirk — propada in
nazaduje tudi v liriki. Ali postaja star, da se ga
izogibajo muze, ali pa jim je sam obrnil hrbet? To-
liko je gotovo, da »Rudi« ni drugega nič nego koncept
osebne volje, ki pravi, to-le in tako-le bomo naredili,
živio literatura in prolet. To je naivnost in nerazu-
mevanje poklica. Propagator ni bil še nikoli umetnik
zato, ker je bil propagator — narobe bo prej res-
nično. Umetnost je življenje in njega ponazoritev v
estetičnih likih, kjer ni življenja, navadno vstajajo
gesla: abstrakcija življenja, ki ustvarja, če in kadar
se prenese v umetnost, tendenčni šund. Primer ta-
kega je tudi »Rudi«, kjer je to dejstvo tako prozorno,
da ne dopušča nobenega dvoma. Tam, kjer in dokler
je pisatelj zvest življenju, me pridobiva prav s tem.
Z resničnostjo snovi, ne toliko z neizrazitim slogom
in neprevelikimi pripovednimi vrčinami in sposob-
nostmi. A vendarle: berem, še ugaja mi tu pa tam.
Tako-le nekako do konca četrtega poglavja, ko smo
na morju — odslej pa se moj odnos izpremeni, že v
londonsko luko pridem slabe volje, nazadnje sem
razočaran in ravnodušen, ne, rajši neprijetno dirnjen.
I, seveda, si pravim, ko premislim, saj ne more biti
drugače. Rudi, resnično proletarsko dete,
postane v rokah pisatelja žrtev čisto
meščanske miselnosti. Še po snovi, mi po-
stane jasno, saj danes ne čutim več tako, tuje nam
je že to čuvstvovanje in milje. Ali naj vam ta sol-
zava naivnost predoči trpljenje in stisko človeka-
sužnja naših dni?

Tako ta povest ni ne proletarska ne mladinska,
kaj šele umetniška. Docela neumetniško hoče avtor
ponazoriti neko geslo z življenjem, a to se vendarle
ne dá utesniti v spono kakršnihkoli namenov in pre-
mis. Svobodno je! Zato se je maščevalo tudi nad pi-
sateljem, poleg pomanjkanja pripovednega daru je
namreč prav ta neiskren odnos do resnice življenja
v prvi vrsti vzrok poraza, ki ga je doživel Seliškar
s to »povestjo«.

France Vodnik

Odmevi. Literarno-kulturna revija. I. Jesen. Ured-
nik Radivoj Peterlin-Petruška. Ljubljana, 1929. —
Kaj pa je tebe treba biló — tako bi se Slovenci
danes smeli vprašati ob marsikaterem pojavu, ne
samo v literaturi. Tu pa še prav posebno, in če kdaj
česa ni bilo treba našemu narodu, mu te-le »literarno-
kulturne« revije ni bilo nič treba. Naivni entuziazem
in romantični zanos, dve podedovani hibi slovenskega
značaja, ki pa nas vsaj varujeta pred prezgodnjo do-
zorelostjo, ustvarjata pri nas temu podobne pojave.
In se gremo... karkoli, samo da se gremo: enkrat
rodoljube, enkrat boheme, enkrat — e, kaj bi! Naj

povem naravnost in nakratko: »Odmevi« so negativen
dogodek v našem kulturnem življenju, ničla v lite-
rarni žetvi tekočega leta, žal, ne osamljena ničla.
Bolj kot kritika more zanimati narodnega ekonoma
za prazen nič zapravljeni denar, za katerega bi Slo-
venci mogli dobiti dve lepi, dve potrebni, dve vredni
knjigi. Kaj pa je v tej reviji takega, da bi jo opravi-
čevalo? Nič. Ne ideologija in program, ki ju ni niti
v zavesti od vseh vetrov skupaj zbranega zbora »od-
mevašev«, niti si je ni svest, dam vse, kar imam, ured-
nik g. Radivoj Bo-žé. Nič ne bo, ker biti ne more!
Ne prispevki vseh teh pisateljev in pisunov, pesnikov,
epigonov in epigončičev, ki po veliki večini ne bi
delali ugleda najbolj skromnemu družinskemu listu.
Skušal sem se tolažiti — da bi ne bilo treba pisati
tako ostro — s tem, da morda vse to ni zares, da je
morda vse le nekakšna »romantična ironija«, pri bo-
hemih je namreč vse mogoče — pa se ni dalo. Edino
pozitivna je v človeško-subjektivnem zmislu od-
dolžitev spominu pisatelja Milana Puglja, čeprav
objektivno važnih in pomembnih ugotovitev ne pri-
naša noben prispevek. Izvzel bi morda še to in ono
drobno stvar, zlasti članek »Nekaj misli o kulturi in
civilizaciji«, ki ga je napisal France Veber. Ta članek
je tako dejstvu odgovarjajoča analiza našega živ-
ljenja, da še nismo imeli podobne; škoda le, da je
zašla v to revijo, kamor ne spada. France Vodnik

Franjo Kolenc: **A njega ni...** Maribor, 1929.
Samozaložba Str. 144. Slovenski Krajini njen sin. —
Povest je zgodba iz svetovne vojne in pripoveduje,
kako se po smrti dveh bratov tudi tretji ne vrne več
domov in k svoji izvoljenki. Takih slučajev je brez
števila, leseni križi na pokopališčih, trupla, razme-
tana po gorah ali potopljena v globoka morja so še
neme priče krute človeške usode, ki o njej umetnost
komaj jeclja, kadar ji zre v strašno lice. Za zgub-
ljenimi še počasi dogoreva spomin v domači hiši, ali
v nevesti strto upanje, kmalu bo vse, kakor je bilo
prej. — Kolenc je z veliko zgovornostjo in s toplim
občutjem naslikal tipičen primer te usode. Zgodba se
začenja sredi vojske s strahom za zgubljenimi svojci
in z vedno novimi nabori. Nato pisatelj pokaže, s
kakimi vezmi so mladeniči privezani na domačo hišo
in vas, kako se te vezi v slutnji morda večnega slo-
vesa vse živeje razpredejo; kot bi se hoteli ljudje s
čistostjo individualne kreposti odkupiti pred neizbež-
no usodo. Zdaj sledi tipična slika vojske, trpljenje
vojakov v vojašnici, v strelnih jarkih, razuzdanost
častnikov, uresničene slutnje kmetiškega fanta, ki
nosi nagelj od izvoljenke in umrje na ruski fronti.
Kolenca pretežno zanima čuvstvena stran oseb, le v
podrejeni meri gleda masko vojske, ki se je vanjo
zavil človeški rod, da prenese in preskusi vse, kar je
mogoče pretrpeti. — Preprost realizem in javljanje
čuvstva drži pisatelja v okviru žalostne zgodbe, ki
je bolj naivno kot rafinirano zložena. Vidi se, da ni
bral najboljših del naše pripovedovalne umetnosti.
— Skoraj z nasmehom opazujemo, kako se pisatelj
zastonj trudi, da bi pokazal individualno usodo na-
mesto tipične, vendar bo prav ta naivna preprostost
ganila mnoge, katerim je namenjena. Povest je več
kot nedoločna sentimentalnost Gregorčičeve pesmi,
odkoder je pisatelj vzel naslov. Povrh tega je to le
ena smer povesti, druga je usoda domače hiše, kjer
se sestri namesto brata vrne njen zaročenec. Z na-

geljnem, ki ga prinese bojni tovariš zapušenemu dekletu, bi se odprl učinkovitejši pogled v dekletovo žalost, kakor s sentimentalno pesmijo Njega ni. To je le eno zrcalo, kot bi jih bilo še lahko sto. Dr. J. Š.

Pont des artska beračica. Odpoved nesrečne žene. Po W. Hauffu priredil Franjo Kolenc. Samozaložba. Str. 134. Maribor, 1928. — Nemški romantik W. Hauff (1802—1827) slovi zlasti kot pripovedovalec pravljic; velik uspeh je imel s svojo satiro »Mož v luni« (prevedeno tudi v slovenščino); klasične so tudi nekatere njegove novele. Novela, ne roman, je tudi to delo. Mladenič Fröben je v neki viharni noči podaril mladi beračici, ki je uporno skrivala svoj obraz ali vsaj oči, na mostu Pont des Arts v Parizu miloščino. Tisti hip se je vzbudila v njem ljubezen do skrivnostne beračice. Nje podoba mu ni izginila izpred oči nikdar več, dasi nje same ni videl dolgo vrsto let; slednjič jo najde — kot nesrečno ženo svojega prijatelja. Ta, surov značaj, jo zavrže, zvedevši, da je beračila (dasi le v sili, za bolno mater!), a s Fröbenom, za katerega skrivaj tudi ona gori že od srečanja na Pont des Arts, se ne more, se noče poročiti, ker je v vesti vezana kot katoličanka. Sledi grenka odpoved...

Dejanje je res velezanimivo, napeto. Tehnika prve romantike, kakor jo pri nas prav dobro poznamo iz Jurčičevih novel in romanov. Strastnost, ki polje v noveli, pa ne more dobro vplivati na mladega čitatelja. — Prevod (prireditve) je gladek; le nekaj napak moti, n. pr. obleči se, namesto obleci se. Tudi iz te prireditve ni jasno, kdo in kdaj je našo junakinjo slikal, da je mogel Fröben hoditi gledat nje sliko v galerijo v Stuttgartu. Dbv.

Mladost v džungli. Spisal Dhan Gopal Mukerđi. Prevedel Josip Vidmar. Slikarsko opremil Božidar Jakac. Str. 151. Založba »Svet«. Ljubljana, 1928. — Mlad človek se uči ali iz knjig ali pa — če zna in hoče — iz bistrega opazovanja ljudi in narave. Mukerđijeva knjiga nam pripoveduje, česa se je enajstletni deček (pač pisatelj sam?) pod vodstvom svojega očeta z ostrim opazovanjem vseh raznih živali v džungli naučil. Džungla je bila za dečka prva, pa tudi najzanimivejša knjiga, polna naravoslovnih, pa tudi npravstvenih naukov. Tudi mi se ne nehamo čuditi ob tem pripovedovanju: kakšna je džungla dopoldne, opoldne, zvečer, pred polnočjo, opolnoči, proti jutru; katere živali žive v njej: opice, sloni, medvedje, nosorogi, bizoni, bivoli, tigri, pantri, leopardi, šakali, lisice, antilope, jeleni, krokodili, kače, pavi, papige, vseh vrst mravlje, čebele...; deček se uči spoznavati živali po odtisih stopinj, po njih vonju, po načinu, kako se grmovje giblje pod njimi; bistro opazuje, kako hodijo, kako pijejo; odpre se mu spoznanje, da imajo travojedne živali mnogo prednosti pred mesojednimi (z očetom skleneta biti vegetarijanca!). Dih nam zastaja, ko čitamo naravnost klasične opise dvobojev na življenje in smrt med tigrom in leopardom, med tigrom in antilopo, med pitonom (kačo) ter pavom, med bizonom in človekom (dečkom) itd. Kakor so glede ostrosti čutov travojedne živali nad mesojednimi, tako prekašajo — vidi pisatelj — preprosto živeči meščanje v razumnosti in lepoti nenaravno živeče meščane; tudi do živali se oni vedejo kot bratje, le-ti kot sovražniki.

Ko čitamo, kako živali pijo, namreč bistro prisluškujoč šumom in odmevom (str. 136), z grozo čutimo,

koliko so živali nad človekom, uživajočim alkohol in pri tem zgublajočim občutje in zavest. Da, džungla bi mogla navdušiti za abstinenco.

SRBSKO-HRVATSKO SLOVSTVO

Ante Dukić: Pogledi na život i svijet. Zagreb, 1929. Str. 70. — Brzi ritom novodobnega življenja zajemajo vse človeštvo v nevzdržnem valu, da se osebnosti sredi njega spreminjajo v mehanizme, ki jih gibljeta samo še dve vzmeti, pohlepnost in nevoščljivost. Ljudje postajajo slepi za prave človeške vrednote in se povračajo v avtomatizem živalske zavesti. Zato je Dukić spisal izredno koristno knjigo, ker v nji kaže pot od kolektiva do individualnosti, od napake do čednosti. To so pogledi modrosti, ki ji je glavni cilj ohranitev osebnosti in pravega duhovnega bogastva. Čeprav so ti »Pogledi« sestavljeni za praktično uporabo, vendar ne morejo biti vedno praktični, ker prava osebnost se tvori z žrtvami v nasprotju do sveta, kakor se tudi čednost zasveti po dolgotrajnem brušenju s prahom človeških napak.

Aforistična oblika, katere prvotni zametek so pregovori in izreki imenitnih mož, živi že od antike naprej kot epigram, poleg njega pa se pojavi v novi dobi proza, kot maksime (Larochefoucauld), misli (Pascal, Chamfort), fragmenti (romantika) in doseže vrhunec v Nietzscheju. Aforizem je utrinek subjektivnega duha, ki se užge pri opazovanju konkretnosti. V njem tiči vsa neposredna moč osebnosti, ki bi se v razumskem, logičnem sistemu izgubila. Aforizem je kakor električna žarnica, ki se sicer ne more meriti s solncem, vendar nam razsvetljuje noč in proseva celo trda telesa. — Logične nedoslednosti bi našel tudi v tej zbirki, kdor bi hotel cepiti dlako, kajti naši pojmi streme po splošnosti, zmisel aforizma je pa posebnost; dlakocepnosti je ost odkršil že avtor z besedami: »Ne deri grla za istinu, koja u životu ne znači ništa« (40).

V ozadju »Pogledov«, ki so nekaka etika sodobnega življenja, stojita Maeterlinck, ko Dukić zre v mistiko onostranskega sveta, in Bergson, ko trdi, da je najvišja oblika življenja, pomagati Bogu ustvarjati svet. Kot Bog in narava neprenehoma ustvarjata, tako tudi človek ustvarjaj in delaj. Le pesniku prizna pravico brezdelja, ki je kot vulkan, kadar miruje: Kdor živi, samo da živi, je največji bedak v blaznici življenja (24). Nasprotno smer sta včasih zastopala Fr. Schlegel in Tolstoj z nazorom, ki je izražen v Tao in Nirvani, da je čisto vegetiranje v lenobi najvišja življenjska oblika. Moderna samozavest, ki že od romantike naprej misli, da lahko odgrne kopreno prirode, mu včasih ne ugaja, zato se nagiblje h Kantovemu skepticizmu, ki gleda meje človeškega spoznanja: Ne dižimo košulju Majci prirodi (69). Ni se vdal popolnoma vetru nove »svinčene dobe«, v kateri vlada glava, ampak si želi nazaj zlato dobo, v kateri je vladalo srce: zato se borimo za stvari, ki prinesejo v bodočnosti dobro, ne zlo (38). Dukić se odvrta tudi od skrajnega individualizma Nietzschejevega, ki zameta socialno enakost in priznava le še subjektivno resnico in moralo nadčloveka, ko trdi, da so čednosti le suženjske slabosti; avtor pravi: Zao čovjek smatra kreposti slaboćom (56), vendar je v njem nekaj Nietzscheja v besedah: Na pravo se

sklicuje slabši, močnejši si ga vzame sam (59). Stroga ločitev med legalnostjo in moralnostjo ima korenine v romantiki, ki je v svojih fragmentih prva razkrila hinavščino in nemoralnost, ki se včasih skriva za pozitivnimi zakoni. Dukić vidi lopove, ki vendar niso ničesar naredili proti pisanemu zakonu in se povzpne do viška s trditvijo: Zakon je za lopove (47). Pravi zakon naj bo zakon srca in vesti (47), dobrota naj ti bo najvišji zakon (59). — Kantove etike s strogim nasprotjem med nagnjenjem in dolžnostjo, v kateri ideal pameti zatira naravne zakone, ne priznava, ampak misli na »lepo dušo« klasikov, ki se v njej nagnjenje spremeni v dolžnost, ali na romantično naziranje, da so nravni zakoni naravni zakoni: Pravi čovjek ne pozna dužnosti; on ne čini ništa jer mora, nego jer hoće (47). Človek naj bo nekak mikrokosmos s socialnim čutom (Stopimo svoj mali »ja« v veliki »mi«, 25), opaja naj se z vonjem duše (13) in vsemira, z zrakom, ki ga vdihava Bog (69), da ga bo navdajalo pravo človeštvo. Glavna naloga je ohranitev individualnosti, njegova smrt nastopi že tedaj, ko to izgubi (33).

Kdor tako gleda duhovno osebnost, ne bo dajal potuhe prevzetnim in hinavskim osebam, ampak bo pustil, da se nered sam v sebi zruši, kajti ta etika neomajno veruje, da ima resnica in čednost plačilo, laž, sovraštvo in zavist pa kali kazni v sebi. Ve, da to prinaša človeku bridkost, a on ni Knigge, ki je tudi hinavščini pustil pot v svojo moralo, če to prinaša človeku korist. Paralelno s tem gre opozicija proti lažni morali racionalizma, da dober namen posvečuje slaba sredstva (43).

Višek sreče je izoblikovanje človeka, ki nosi v sebi duševni mir (27). Tu pa mu stoji pred očmi napis delfiškega preročišča: *Νε μὴς αὐχον*. Vsaka modrost svari pred navalom krvi in pravi: Ne vdaj se hipni strasti, ampak malo počakaj, da prevlada v tebi razum (29), ustavi se v toku življenja in se vzpni nad čas (27), da boš mogel ravnati po zlati sredini.

Kdor hoče biti dosleden učenec Dukićeve modrosti, mora biti vsekako »materielno nezavisen«. Dr. J. Š.

UMETNOST

Rajko Ložar: *Die slowenische Malerei der Gegenwart*. V »Die Kunst«, ki jo izdaja F. Bruckmann A. G. v Monakovem, v 31. l. (1929), št. 3 (december), str. 81—89, je izdal R. Ložar izborno ilustriiran članek o sodobnem slovenskem slikarstvu. Reprodukcijske predstavlja T. Kralja Svatbo, V. Piona Vipavsko pokrajino, Fr. Kralja Magdaleno in Deselega brata, Dr. Vidmarja Pokrajino, V. Globočnika Primorko, Fr. Kralja Predmestje, Fr. Stiplovška Podobo dekleta in N. Vidmarja Prijateljice. Ker izbor ni bil čisto od pisatelja odvisen, ampak je iz večjega števila predlog uredništvo samo izbralo reproducirane, je ta izbor obenem dokaz za to, kaj smatra za pomembno v naši sodobni slikariji umetniško izobražen tujec, ki z razvojem in žitjem naše umetnosti nima nobenega stika. — Ložarjev članek posega preko impresionistov nazaj do Ažbeta in ugotavlja, zakaj je Tratniku pripadla vloga mejnika med staro in novo generacijo. Velikopotezno je na to označen razvoj slovenskega slikarstva po vojni, posebno je poudarjeno delovanje bratov Kraljev, v

primerno razmerje do njih postavljeno delovanje vidnejših drugih ter spretno končno vpleteno ime naših največjih med živimi, Plečnika in Jakopiča. — Članek je napisan jedrnato, res informativno ter skupno z izbornimi reprodukcijami našo umetnost v tujini zares na zrel način reprezentira. Frst.

IZ NAŠE DNEVNE KULTURE

Rimani vzorec za pesmi-kovače

(Kovano po meri »tra-la-li-la-li«. Ideja in doživetje nista potrebna. To je tudi v skladu z obliko.)

Posvečeno slovenskim epigonom.

Biti mora temna sila,
ki nas je na svet rodila
in se zdaj iz nas norčuje.
Težko si, življenje! Teci leta,
toda sreče, ki si jo obeta
človek, ni. Do smrti sam vzdihuje.

Samo ena roža tiha še
v temni noči mu cvete:
bledo upanje na smrt.
Ko se nagne v večni mir
človek — šele minejo prepir,
bolečina, žalost, jeza, srd. France Vodnik

Docela zrela kritika. Primerno je, da sporedno z oceno zadnjih Bevkovih knjig podamo tudi poročilo, ki ga je prinesla *Nova literatura* v svoji 10. (septembrski številki) o istih Bevkovih knjigah. Višino literarnih poročil v *Novi literaturi* smo že omenjali na ovitku 8. številke *Doma in sveta* — naj danes sledi nov dokaz.

»F. Bevk nije nepoznato ime u slovenačkoj literaturi. Od godine 1920. je taj književnik iz Julske Venecije, talijanske provincije, izdao već nekoliko knjiga: pesme, dečje pesme, pripovesti, crtice, novele. Ove i prošle godine objavio je u nekoliko izdavačkih preduzeća u Ljubljani, Trstu i Gorici nekoliko većih knjiga, pripovesti. U Sloveniji, gde je sav svet već jasno orijentisan i u kulturnom pogledu, g. Bevk ima već utvrđenu reputaciju katoličkog pisca. Već ranije je radio u katoličkom novinama i časopisima (*Slovenec*, *Goriška Straža*, *Mladika*, *Dom in Svet*). Katoličku orijentaciju on zastupa u pripovesti kao i u lirici.

O pripovestima »Muka gospe Vere« i »Krivda« ne može mnogo da se kaže. Prva pripovest je refleksivno — realističan prikaz jedne malogradanske porodice koju razara ženina slučajno izazvata ljubomora. Druga pripovest je uzeta iz posleratnog seljačkog života u Julskoj Veneciji i crta igru strasti i interesa koji razaraju jednu seljačku porodicu. Neka realistička manira, koja nas više seća Govekara nego Cankara, pomanjkanje šire koncepcije problema porodice i sela, ali lep jezik, — to su karakteristike obeju pripovesti koje još potpuno idu tragovima jednog preživelog realizma, kakav smo pre rata srećali u pripovestima objavljenim u seriji »Slovenske Večernice«. — Kad bi se oslobodio uskog katoličkog horizonta i kad bi hteo da duboko zahvati u istinske probleme slovenačkog seljaka pod fašističkim jarmom, g. Bevk — kao književnik tih krajeva — bi mnogo više mogao izazvati naše interesovanje za svoje književno stvaranje. D.«

RUSKA IKONA: »MODROST SI JE POSTAVILA SVOJO HIŠO« (XV. STOL.)

Knjižna založba Herder & Co. v Freiburgu im Breisgau, ki ima še iz predvojnih let dobre zveze s Slovenijo, je izdala, kakor običajno koncem vsakega leta, svoj reklamni katalog *Der Bücherschatz 1930*, ki vsebuje pregled vsega, kar je v zadnjih letih izšlo in kar še lahko nudi svojim odjemalcem. Na mnoge teh izdanj je naš list sproti opozarjal, ne bo pa odveč, da opozorimo enkrat na obsežno delavnost te založbe v najrazličnejših smereh dobre knjige. Tako so izšle v seriji mladinskih in dečjih izdanj knjige W. Matthiesena *Das alte Haus* in *Die Katzenburg*, tudi v slovenskem prevodu že znana priljubljena knjiga C. Colloidi: *Die Geschichte vom hölzernen Bengele — Pinocchio!* Helene Pagés je izdala veselo zgodbo o živalskem življenju *Weisst du, wie die Tiere leben?* Laurenz Kiesgen je svojo knjigo *Der Esel Nasso und seine Abenteuer* priredil po grofici Ségur. Jon Svensson pa je že zdavnaj priznan po svojih *Nonni-Bücher* iz islandskega miljeja. Lahko čitljiv znanstveno zanesljiv uvod v prazgodovino človeštva je Johannes Ledroit: *Frühschein der Kultur*. — V zbirki leposlovnih izdanj nastopajo znana imena novejša nemške literature, Heinrich Federer s celo vrsto majhnih knjižic kakor *Von Heiligen, Räubern und von Gerechtigkeit, Eine Nacht in Abruzzen, Gebt mir meine Wildnis wieder* itd. Dalje Peter Dörfler s knjigo *Abenteuer des Peter Farde*, Hans Jakob: *Der Vogt auf Mühlstein*, Maria delle Grazie z romanom *Unsichtbare Strasse* in mnogi drugi. Izmed klasikov so zastopani J. P. Heibel (*Gedichte, Geschichten, Briefe*), Th. Storm (*Ausgewählte Werke* v dveh zvezkih), Jeremias Gotthelf in Dante z *Božansko komedijo* v Zozmanovem prevodu s paralelnim italijanskim izvirnikom. — Zelo važen je zbornik *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft*, ki ga izdajajo Günther Müller, Josef Nadler in Leo Wiese; izšel je že četrti zvezek in utegne imeti v svojih bogatih predalih marsikaj, kar bi bilo aktualno tudi za izgraditev naše stare slovstvene zgodovine. Opozarjamo samo na G. Müller: *Barockromane und Barockroman*, Anton Dörner: *Altdeutsche Karwochen- und Fronleichnamsspiele Südtirols im Zeitalter des Barock und Rokoko* ter Rafael Häne, O. S. B.: *Beiträge zur Biographie der Renaissance- und Barockliteratur, IV. C, Lateinisches Drama*. — Zelo bogat je Herderjev izbor umetnostne literature: Dr. Karl Künstle: *Ikono-graphie der christlichen Kunst* v dveh zvezkih je danes nepogrešljiv. Lahko uvod v umevanje umetniških del preteklosti in sodobnosti nudi prijetno živahno napisana *Einführung in die Bildende Kunst, Anleitung zum Betrachten von Kunstwerken* Gottfrieda Niemann, v mnogočem pa ga dopolnjuje za sodobno umetnost Josef Kreutmaier, S. J., s knjigama *Von Kunst und Künstlern* in *Beuroner Kunst*. V prijetni obliki podaja svoje umetnostne doživljaje tudi znani škof Paul Wilhelm v. Keppler v knjigi *Aus Kunst und Leben*. — Iz potopisne literature je zelo živahna zbirka *Fremdland-Fremdvolk*, ki

jo izdaja Josef Schmidt. Doslej sta izšli Dr. H. Schrepfer: *Finnland. Natur, Mensch, Landschaft*, ki vsebuje pregledno karto Finske, 28 slik in 10 kart. V treh oddelkih nam riše sliko sedanje Finske: Narava vsebuje geološke in geografske podatke; Človek: naselitev, jezik, mesto in deželo, gospodarstvo in industrijo ter politični razvoj; Pokrajina pa daje orientacijo v finski deželi in označbo nje kvalitet. — Drugo knjigo te serije je napisal znani raziskovalec Wilhelm Filchner z naslovom *In China. Auf Asiens Hochsteppen. Im ewigen Eis. Rückblick auf 25 Jahre der Arbeit und Forschung*. Knjiga vsebuje 39 slik in 19 kart ter poroča o pisateljevih doživljajih v Kini, na Špicbergih in pri drugi ekspediciji na južni pol leta 1911—1913. Posebej poroča o ekspediciji v Kino 1903—1905 in riše podrobno kitajsko državo in kitajske običaje. Znan je pisatelj roman *Der Sturm über Asien*, v novi izdaji *Wetterleuchten im Osten* imenovan, ki je spisan na podlagi dnevniških beležk neke svoj čas v srednji Aziji vodilne osebnosti. Ozadje je politična in vojaška borba Anglije in Rusije na Pamiru. Drugo zanimivo njegovo delo je roman *Om mani padme hum*. Iz obeh podaja zanimive odlomke tudi v ti knjigi, ki je zelo živahno in napeto napisana. — Priljubljeno čtivo so dalje Josefa Dahlmanna *Indische Fahrten*, Petra Klotza potni vtisi *Mit Stab und Stift* in P. W. v. Kepplerja *Wanderfahrten und Wallfahrten im Orient*. — Važna je knjiga Dr. Friedrich Zoepf: *Deutsche Kulturgeschichte*. Veliko burjo je svoj čas vzbudil v nemški javnosti umetnostni zgodovinar Julius Langbehn, ki mu je posvečena knjiga Benedikt Momme Nissen: *Der Rembrandtdeutsche*. Slavno konvertitsko zgodbo z umetniškim ozadjem nudi Willibrord Verkade: *Die Unruhe zu Gott* in med najzanimivejše svoje vrste se šteje knjiga P. H. Perch: *Mutter und Klosterfrau*, vsebujoča pisma danske konvertitke in nune na svojega sina. — V dobi liturgičnega gibanja ne smemo prezreti znanih liturgičnih knjig Anselma Schotta za odrasle in otroke v latinskem in nemškem jeziku ter izredne serije z naslovom *Ecclesia orans*, ki jo izdaja opat Dr. Ildelfons Herwegen, O. S. B. Ta serija obsega že devetnajst aktualnih del o zgodovini, bistvu in razlagi posameznih delov liturgije. Sem spada tudi letno izhajajoči *Schotts Liturgischer Wochenkalender*. — Na polju etične vzgoje sedanjosti pa delujejo s svojimi deli Helmut Fahsel, Hermann Muckermann, Erich Wasmann in Madjar Tóth. — Ponos Herderjeve založbe pa so njena monumentalna dela kakor *Herders Lexikon*, ki je popolnoma razprodan in se pripravljala nova izdaja, *Staatslexikon*, *Lexikon der Pädagogik* in pravkar v drugi predelani izdaji izhajajoči *Lexikon für Theologie und Kirche*. Zelo poraben je tudi *Der kleine Herder*. Vse drugo pa presega največje delo svoje vrste Ludwiga V. Pastorja *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, od katere je že pokojni pisatelj izdelal 16 zvezkov, izšlo pa jih je dosedaj 14. Dogotovljeni tekst obsega dobo od 1417 do 1800.

Dom in svet v letu 1930

S prihodnjim letom stopi Dom in svet v svoje triinštirideseto leto, ostati hoče viden in odločen činitelj v našem javnem življenju. Z veseljem sprejema nase naloge, ki mu jih stavi današnji čas: po svoje bo služil umetnosti, oznanjal čisto lepoto, jo širil z neposrednim umetniškim ustvarjanjem, vernim tolmačenjem in stvarnim presojanjem umetnostnih vprašanj. Te naloge bo Dom in svet skušal spolnjevati v čim bolj živi aktualnosti in v smeri duhovne obnove, ki je današnjemu človeku nujna. V vsem pa hoče biti iskren izraz narodnega duha, naše miselnosti in naše narodne volje. Zato ob vabilu na naročbo ne dokazujemo upravičenosti njegovega dela in hotenja, ampak tembolj poudarjamo njegovo potrebnost.

Naše javno življenje danes ne razpada samo na zunaj radi slučajnih nesoglasij, zakaj danes bolehamo radi razcepljenosti duha, radi spačenosti življenjskih osnov, bolehamo radi pomanjkanja najpreprostejše človeške poštenosti in izgube človeške dobrote v nas. Dorašča v svetu in med nami tip človeka, ki taji upravičenost svoje naravne bitnosti in jo hoče nadomestiti z mehanizacijo življenja; so med nami taki, ki prav tako tajijo vrednote duhovne svobode, kakor sovražijo vrednote duhovne službe. Mi sami kupčujemo, spletkarimo, se ponižujemo iz mržnje do vsega, kar je samo v sebi lepo in kar je lepo v duhovno etični veljavnosti; mrzimo, kar je bistveno našega, ker se nam zdi premajhno, in nočemo, da se razraste, da dozori in se pokaže v svetu takó, kakor nam je Bog dal. Zastruplja nas krivo kozmopolitstvo. Zato bo Dom in svet poleg literarnih in umetnostnih vprašanj bolj in bolj posvečal svojo pažnjo tudi kulturni orientaciji.

Slovenska in splošna kulturna praksa se giblje danes v dveh ekstremih: ali se zapira za prodajalniško mizo in postreže le tistemu, ki po blagu povpraša, ali pa s književno kolportazo sili v hiše, družine, urad in na ulico in pod krinko naših najsvetlejših imen vtihotaplja materializem med široke plasti našega naroda. Ob teh razmerah bo Dom in svet kot kulturna revija ostal zvest svoji visoki smeri in ve, da mu ne odtegne podpore noben dober in pošten Slovenec.

V stalnem stremljenju, da bodi Dom in svet tudi na zunaj zrcalo naše duhovne kulture, se bo prihodnje leto docela preuredil po razporedbi in tehnični opremi. Pod vodstvom mojstra, arh. Plečnika bo Dom in svet izraz naše tiskarske dovršenosti in čim popolnejši zgled slovenske lepe knjige. Ureditev lista, ki je dozdej shematično razpadala v dve polovici, bo sedaj lahko živahnejša, smotrnejša in ekonomičnejša.

Listu ostanejo zvesti vsi dosedanji njegovi sodelavci; ti so izročili ali pa obljubili dovolj tehtnega gradiva; uredništvo je pridobilo tudi nekaj novih važnih moči. V uredništvo je vstopil tudi dr. Rajko Ložar.

List bo izhajal kakor doslej v istem obsegu, v istem času in pod sedanjimi plačilnimi pogoji: 100 Din za celo leto, dijaki (v skupinah) 75 Din. Dovoljeno je tudi polletno in četrletno plačevanje. Naroča se pri upravi Doma in sveta: Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Uredništvo in konzorcij Doma in sveta